

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Det vore nog förmätet att säga att vi bara samarbetar”

- En kvalitativ studie om rektorers upplevelser av kontakten mellan skola och socialtjänst.

Socionomprogrammet

C-uppsats HT 2008

Författare: Maria Ådahl och Malin Lindelöf

Handledare: Therese Wissö

Abstract

Titel: Det vore nog förmätet att säga att vi bara samarbetar. – En kvalitativ studie om rektorers upplevelser av kontakten mellan skola och socialtjänst.

Författare: Maria Ådahl och Malin Lindelöf

Nyckelord: Socialtjänst, Skola, Samverkan, Gränser

Syftet med studien är att undersöka hur rektorerna talar om och beskriver kontakten med socialtjänsten, samt lyfta fram viktiga faktorer som rektorerna anser som hindrande respektive underlättande för samverkan. Ambitionen är även att undersöka rektorernas upplevelse av professionella gränser mellan skola och socialtjänst. Utifrån detta har tre frågeställningar formulerats.

Vad talar rektorerna om när de beskriver kontakten med socialtjänsten? Vilka faktorer anser rektorerna vara främjande, respektive hindrande för samverkan? Hur upplever rektorerna att professionella gränser och ansvarsområden upprätthålls mellan skola och socialtjänst?

Studien har en kvalitativ ansats där empirin består av sex intervjuer med rektorer från olika skolor runt om i Göteborg, alla med erfarenheter kring samverkansarbete med socialtjänsten. De teoretiska perspektiv som använts för att analysera det insamlade och bearbetade materialet är olika teorier om samverkan, samt teorier och begrepp ur professionsforskningen. I analysen har vi även använt oss av lagar och tidigare forskning som är relevanta för vårt valda ämne. Våra resultat visar bland annat på att rektorerna talar om och beskriver kontakten med socialtjänsten ur ett samverkansperspektiv. I resultatet framkommer även att samverkan mellan skola och socialtjänst är beroende av faktorer som bland annat kommunikation, personlighet och sekretess. Sekretessen styr informationsutbytet mellan verksamheterna. Rektorerna saknade ofta återkoppling från socialtjänsten och sekretessen upplevs som ett hinder i samverkan, även om samtliga rektorer framhäver att det inte borde vara det. Kommunikation visade sig central för att få kunskap och förståelse för socialtjänstens arbete, samt fungerar som en gränsmarkör mellan professionerna.

Förord

Vi vill tacka vår handledare Therese Wissö för en strukturerad och tydlig handledning. Hon har på ett engagerat sätt bidragit med relevanta infallsvinklar och konkreta tips som underlättat vårt arbete.

Vi vill även tacka de rektorer som ställt upp och deltagit i vår undersökning, trots pressade arbets-scheman. Utan deras hjälp hade vi inte kunnat genomföra denna studie.

Maria och Malin

Advent 2008

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
<i>Förord</i>	3
<i>Innehållsförteckning</i>	4
1. Inledning, syfte och frågeställningar	1
Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Definitioner	2
Disposition	2
2. Bakgrund och tidigare forskning	3
Lagstiftning	5
3. Teorier	8
Samverkan	8
Professionsteori	11
Begreppet profession och professionalisering	11
Diskretion	12
Professionell status/Professionalism.....	12
Legitimering och auktorisation.....	12
Jurisdiktion	13
4. Metod	14
Val av ansats och metod	14
Förkunskaper	14
Urval och avgränsning	15
Intervjugenomförande	16
Forskningsetik	17
Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	17
Bearbetning och analys	19
5. Resultat – redovisning, analys och tolkning	20
Vilka kontakter har skolan med socialtjänsten?	21
Vilka faktorer i kontakten med socialtjänsten främjar samverkan och vilka ses som ett hinder? 23	
Kommunikation och kontinuitet	23
Lagstiftning och erfarenhet.....	26
Personlighet och tillit.....	28

Hur upplever rektorer gränser och ansvarsområden mellan skola och socialtjänst?	31
Gränser och status.....	31
Slutdiskussion	35
Avslutande reflektioner	37
<i>Referenslista</i>	39
Litteratur	39
Internetpublikationer	41
Bilaga.....	42

1. Inledning, syfte och frågeställningar

Inledning

En vanlig arbetsplats för socionomer är som socialsekreterare på socialkontor där arbetet kan ha varierande inriktning, främst mot barnavård, försörjningsstöd eller missbruk.¹ Från vår praktiktid har vi båda erfarenheter från socialkontor där socialtjänstens kontakt med andra organisationer väckte ett intresse av att se hur andra verksamheter och myndigheter uppfattar kontakten med socialtjänsten. Socialkontorens olika inriktningar påverkar vilka organisationer och professionella grupper de samverkar med och en av socialtjänstens viktigaste samverkanspartner när det gäller barn och unga är skolan. Den som oftast har ansvaret för att göra anmälningar till socialtjänsten samt står för en stor del av kontakten med socialtjänsten är rektorn. Den uppfattning vi bar med oss från tidigare erfarenhet var att skolans personal ofta hade en negativ inställning till socialsekreterares arbete och att detta påverkar samarbetet.

Vår upplevelse är att även socionomutbildningen presenterar en negativ bild av det framtida jobbet som socialsekreterare. Den syn som vi menar förmedlas är att det är ett otacksamt jobb med låg status och med dåligt anseende från andra professioner. Med bakgrund i detta uppmanas socionomen till att stå på sig och hävda sin rätt gentemot en allmän uppfattning i samhället och andra yrkesgrupper i synnerhet.

Vi menar också att media har flera gånger under de senaste åren belyst socialtjänsten på ett ofullständigt sätt, då de inte ger en nyanserad bild av hur socialtjänsten arbetar. Ett exempel är det uppmärksammade fallet Louise i Vetlanda.² TV och tidningar har uppmärksammat ärenden när socialtjänsten begått övergrepp i familjers integritet och gått in med tvångsåtgärder eller hängt ut och ifrågasatt enskilda socialsekreterares kompetens som förbisett tecken på misär i en barnavårdsutredning. Ämnesvalet att undersöka rektorers uppfattning om kontakten med socialtjänsten är därför intressant och förhoppningen är att få fram en bild av rådande uppfattningar.

¹ Liljegren, Andreas (2008): *Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*. Göteborgs Universitet: Västra Frölunda.

² Bland annat: Peter Bagge, (23 maj 2007) *Ingen ingrep för att hjälpa Louise*, Uppdrag Granskning, SVT http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=68059&a=800297&lid=puff_800353&lpos=extra_0

Alexandra Hernadi, (27 september 2007) *Louise tvingades bo med missbrukande pappa - socialen ingrep aldrig*, Svenska Dagbladet http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_216931.svd

Vetlanda kommuns hemsida,

<http://www.vetlanda.se/vanstermeny/vadsokerdu/demokratikommun/krissakerhet/sarskildahandelser/falletlouise.4.73f533b01130196a03780002082.html>

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur rektorerna talar om och beskriver kontakten med socialtjänsten, samt lyfta fram viktiga faktorer som rektorerna anser som hindrande respektive underlättande för samverkan. Ambitionen är även att undersöka rektorernas upplevelse av professionella gränser mellan skola och socialtjänst. Utifrån detta har tre frågeställningar formulerats.

- Vad talar rektorerna om när de beskriver kontakten med socialtjänsten?
- Vilka faktorer anser rektorerna vara främjande, respektive hindrande för samverkan?
- Hur upplever rektorerna att professionella gränser och ansvarsområden upprätthålls mellan skola och socialtjänst?

Definitioner

Med socialtjänst avses i studien socialtjänst med inriktning på barnavård. Det kan röra sig både om frivilliga och myndighetsutövande enheter. Talar rektorerna om andra instanser inom socialtjänstens verksamhet så framkommer det i sammanhanget eller citaten.

Rektorerna som undersökningen åsyftat, är inom den ordinarie skolverksamheten och inte speci-alskolor eller andra projektverksamheter där det kan förekomma utökad samverkan. Studiens intention är att undersöka rektorers uppfattning om kontakten med socialtjänsten men det har inte gått att undvika att resonemanget kommit att beröra även lärare vilket måste ses som naturligt då även de spelar en viktig roll i skolans kontakt med socialtjänsten.

Disposition

Efter detta inledande kapitel där vi har tagit upp inledning, syfte och frågeställning, följer en bakgrund till ämnet samt tidigare forskning som är relevant för vår undersökning. Kapitlet efter detta rör undersökningens teoretiska referensram och behandlar inledningsvis olika teorier om samverkan för att avslutas med relevanta teorier ur professionsforskningen. I metodkapitlet görs en redogörelse för de metodologiska överväganden som gjorts under uppsatsprocessen. Där behandlas bland annat de urval och tillvägagångssätt för den analysmetod som använts, samt de etiska aspekter som beaktats under arbetets gång. Sist i metodkapitlet behandlas begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. I resultatkapitlet redovisas resultat, analys och tolkning. Vi ger först en kortfattad presentation av våra informanter för att därefter redovisa hur vi presenterar vårt material. Som avslutning har vi en sammanfattande diskussion där vi lyfter fram de infallsvinklar vi funnit särskilt intressant att reflektera kring samt ger förslag för vidare forskning.

2. Bakgrund och tidigare forskning

Som yrkesroll började socialt arbete urskiljas i USA under senare delen av 1800-talet. I Sverige har socialt arbete därefter utvecklats från en syssla som till stor del utfördes av andra yrkesgrupper som en bisyssla, till ett yrke som kräver akademisk utbildning. Det sociala arbetet i Sverige har utvecklats sida vid sida med staten och är starkt förknippad med den svenska välfärdsmodellen. Detta innebär att det sociala arbetet till stor del har varit och är beroende av statliga och kommunala beslut för hur yrket ska utövas och vilka resurser som finns att tillgå.³

Socialt arbete kan sägas bedrivas utifrån tre olika arbetsområden, där socionomen kan välja att arbeta med behandling, strukturellt förändringsarbete eller med ämbetsmannamässig inriktning som fokuserar på myndighetsutövning. Myndighetsutövning i socialt arbete utförs till stor del av socialtjänsten, där arbetet i stort handlar om att utreda, bedöma och handlägga ärenden av skilda karaktärer.⁴ Inom den sociala barnvården har på senare år ett nytt system för handläggning och dokumentation tagits fram av socialstyrelsen för att på ett enhetligt sätt utreda, planera och följa upp ärenden. Modellen som kallas BBIC, eller barns behov i centrum ska ge en helhetssyn och tar sin utgångspunkt i barnkonventionen och socialtjänstlagen. Utgångspunkten är att alla barn har rätt till lika möjligheter i livet. Intentionen med BBIC är samarbete, där barn och föräldrar ska bli mer delaktiga i socialtjänstens utredningsförfarande, vilket även inbegriper andra professionella som har kontakt eller vetskap om barnet. Ett led i detta är de genomarbetade formulär och dokumentationssystem som ska hjälpa till att strukturera upp arbetet kring barnet. Allt för att få en helhetsbild med barnets behov i centrum.⁵

Det finns fortsättningsvis mycket forskning som tar upp samverkan mellan olika myndigheter.

I Statens Offentliga Utredning *Från dubbla spår till Elevhälsa* redogörs för situationen på Sveriges skolor. Här utvärderas även skolans samarbete med socialtjänsten kring barn som riskerar att fara illa. Utredningen visar att skolorna inte alltid gjorde anmälningar till socialtjänsten när de befارade att ett barn far illa och en orsak till detta var brist på feedback från socialtjänsten då en anmälan sänts in. Faktorer för att få en bättre samverkan mellan skolan och socialtjänsten var stöd från ledningen, fasta mötestider, och gemensamma fortbildningstillfällen. I de fall skolor haft en socialsekreterare knuten till skolan har detta setts som mycket positivt och medfört att

³ Liljegren, Andreas (2008): *Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*. Göteborgs Universitet: Västra Frölunda.

⁴ Ibid.

⁵ www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2008/9901/Sammanfattning2007-10-18.htm

samverkan fungerat smidigare. Som hinder för samverkan sågs tidsbrist och hög omsättning på personal inom socialtjänsten.⁶

Barbro Hindberg har arbetat inom Socialstyrelsen som sakkunnig inom området utsatta barn/social barnavård. Hennes bok *När omsorgen sviktar- om barns utsatthet och samhällets ansvar* behandlar olika former av utsatthet hos barn. Med hjälp av omfattande forskning beskriver boken situationen för utsatta barn och presenterar relevanta lagar, bland annat sekretesslagen. Hindberg lyfter fram att av de elevärenden som av skolan misstänkts ha allvarliga sociala problem, anmäldes endast en liten del av dessa till socialtjänsten. Inte enbart okunnighet om lagstiftning framförs som anledning till detta, utan bland annat tycks skolan anta att de egna ansträngningarna ska vara tillräckliga för barnet. Det förekommer även uppfattningar från skolan att socialtjänstens inblandning endast skulle förvärra situationen.⁷

Staffan Olsson är verksam som universitetsadjunkt vid lärarhögskolan i Stockholm och föreläser om sekretess och anmälningsplikt. I hans bok *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola* redogörs för aktuell lagstiftning och metoder för samverkan. Olsson lyfter fram att skolan ofta känner frustration inför bristen på återkoppling efter inlämnad anmälan och visar på att skolan inte kräver mycket information kring socialtjänstens arbete kring barnet, utan att det räcker med att man får veta att det händer något och gärna att barnets situation förbättras. Olsson redogör också för hur sekretess kan efterges för att ett fruktsamt samarbete skall kunna äga rum och poängterar också föräldrarnas och barnens delaktighet i arbetet för att resultatet skall bli så bra som möjligt.⁸

I en FoU-rapport om brottspreventiv samverkan presenteras att anledningen till att samverkan blivit en allt populärare arbetsmetod beror ursprungligen på marknadens ökade påverkan, främst i form av konkurrens. Inom den offentliga sektorn har gränsdragningar mellan olika professionsansvarsområden har blivit tydligare definierade i och med den ökade konkurrensen. I och med den tydliga gränsdragningen blir också bedömningen om vad som faller utanför det egna ansvarsområdet snävare. Behovet att samverka har uppkommit som ett resultat av att helhetsperspektivet ibland gått förlorat och vissa ansvarsområden fallit mellan stolarna. Samverkan är numera en målsättning för de flesta projekt som drivs inom den offentliga sektorn. Sedan 2003 är skyldigheten att samverka i offentliga myndigheter som socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård

⁶ Elevvårdsutredningen (2000): *Från dubbla spår till elevhälsa: i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling: slutbetänkande*. Fritzes offentliga publikationer: Stockholm.

⁷ Hindberg, Barbro (1999) :*När omsorgen sviktar – om barns utsatthet och samhällets ansvar*. Rädda Barnens förlag: Borås.

⁸ Olsson, Staffan (2006): *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skolan*. Andra upplagan. Studentlitteratur: Danmark.

lagstadgad. Vanligt är att samverka, förutom att lösa problem, också leder till nya organisatoriska problem.⁹

Nyligen disputerade Andreas Liljegren med sin avhandling *professionellt gränsarbete – socio-nomexemplet*, där han presenterar hur gränser mellan professioner skapas och förändras. Avhandlingen är en sammansättning av fyra artiklar som tar upp gränser och konstruktioner ur flera synvinklar. I avhandlingens kapp påvisar Liljegren hur professionsforskningen ändrat fokus från att se yrkesgrupper utifrån ett hierarkiskt perspektiv, till att istället använda en landskapsmetafor för att beskriva gränsarbetet mellan professionella.¹⁰

Lagstiftning

Skolan måste på socialnämndens initiativ samverka med socialtjänsten och här nedan klargörs vilka lagar som dels reglerar socialtjänstens och skolvärldens arbete och dels de skyldigheter som rektorer har att anmäla till socialtjänsten om barn far illa. Den sekretess som råder inom respektive verksamhet kan antingen ses som skyddande av individen eller ett hinder i samverkan mellan socialtjänsten och andra myndigheter. Organisatoriska faktorer reglerar i stort *hur* utformningen av samverkan ser ut mellan skolan och socialtjänst, men *att* samverkan ska ske är tvingande då det regleras i lagtexter. I 5 kapitlet i socialtjänstlagen stadgas samarbetet kring de barn som riskerar att fara illa.

1 a § Socialnämnden skall i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I fråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. denna lag och av sekretesslagen (1980:100). Nämnden skall aktivt verka för att samverkan kommer till stånd. (SoL 1a § 5 kap)¹¹

I socialtjänstlagen regleras även allmänhetens skyldighet att anmäla till socialnämnden om de misstänker att ett barn far illa. För allmänhetens del har lagen formulerats så att de *bör* anmäla vid misstanke, medan lagen för myndigheter och de som arbetar med barn är mer tydlig där de är *skyldiga* att anmäla om de får kännedom om att något barn far illa eller riskerar att fara illa.

1 § Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden. Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter (SoL 1 § 14 kap).¹²

⁹ Forkby, Torbjörn/ Larsen Theresa (2005): *Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan – Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborgs första fas*. Rapport 9:2005 FoU i Väst: Göteborg.

¹⁰ Liljegren, 2008

¹¹ Sveriges Lagar, 2006

Lagtexten är formulerad så att personal och myndighet ska anmäla om de får *kännedom*, vilket i praktiken innebär att det räcker att de finns misstanke om att ett barn far illa för att anmälan ska göras.¹³ Skolans anmälningsskyldighet är således obestridlig, men ändå visar tidigare undersökningar att mindre än vartannat av de anmälningar som enligt anmälningsplikten borde göras, verkligen görs.¹⁴ Socialnämnden har som uppdrag att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och det är således socialtjänstens uppgift att utan dröjsmål inledda utredning när de får kännedom om förhållanden som innebär påtaglig risk för barnet/den unges hälsa och utveckling. Efter bedömning beslutas om nämnden behöver ingripa till ett barns beskydd.¹⁵

Även i skollagen regleras skolans samverkan och skolans anmälningsskyldighet gentemot socialnämnden.

2a § 1 kap. Förskoleverksamheten, skolan och skolbarnomsorgen skall på socialnämndens initiativ i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I fråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 2 a kap.18§ och 9 kap. 16a § denna lag och av sekretesslagen(1980:100). Bestämmelser om skyldighet att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd finns i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen(2001:453) (Skollagen 2a § 1 kap.)¹⁶

Skolan har samtidigt en laglig skyldighet att aktivt arbeta och finna lösningar så att barn och unga kan få undervisning för att fullgöra den skolplikt som finns i Sverige. I de fall barn och unga inte kommer till skolan av olika anledningar kan det således uppstå oklarheter mellan socialtjänsten och skolans åsikter om vad som är skolproblematik och vad som är sociala problem. Erdis påtalar vikten av att personal inom utbildningssystemet har och kan tillämpa kunskap om barn och ungas rättigheter i sitt arbete.¹⁷

1 § 1 kap. Denna lag innehåller bestämmelser om tystnadsplikt i det allmännas verksamhet och om förbud att lämna ut allmänna handlingar (SkrL1 § 1 kap).¹⁸

Sekretesslagen innehåller som lagrummet ovan visar bestämmelser om tystnadsplikt i det allmännas verksamhet och ett förbud mot att lämna ut allmänna handlingar. Sekretessen är reglerad på så vis att den är gällande både mot annan myndighet och mot enskilda personer. Skolan och socialnämnden har olika grader av sekretess, då alla sakuppgifter inte har lika starkt skyddsvärde. Inom skolans värld skiljer sig även sekretessen beroende på vad de arbetar med. Socialtjänsten har *kvalificerad sträng sekretess*, vilket även gäller för skolhälsovården. *Sträng sekretess* har de

¹² Sveriges Lagar, 2006

¹³ Erdis, Mare (2007): *Juridik för pedagoger*. Studentlitteratur: Lund.

¹⁴ Olsson, 2006

¹⁵ Erdis, 2007

¹⁶ Sveriges Lagar, 2006

¹⁷ Erdis, 2007

¹⁸ Sveriges Lagar, 2006

som arbetar som skolpsykolog och skolkurator. Skolan elevvård står vidare under *ordinär sekretess*.¹⁹ Vid samverkan mellan olika parter gäller den sekretess som respektive representant har i sin vanliga verksamhet. Samverkansgruppen kan inte skapa egen sekretess inom gruppen och de av deltagarna som vanligtvis inte binds av sekretess, har således inte heller tystnadsplikt om känslig information framkommer i samverkansforum.²⁰

*4 § 14 kap. Sekretess till skydd för enskild gäller inte i förhållande till den enskilde själv och kan i övrigt helt eller delvis efterges av honom. Vad nu har sagts gäller dock inte om annat följer av bestämmelse i denna lag. Sekretess för uppgift till skydd för en underårig gäller även i förhållande till vårdnadshavaren och får inte efterges av denne, om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavare (SkrL 4 § 14 kap).*²¹

I samverkan mellan olika myndigheter kan följaktligen sekretessen brytas genom att tillfråga den enskilde, vilket gör att enskilda ärenden kan behandlas i samverkansforum. Ett annat alternativ för skolan är att bjuda in socialtjänsten till elevvårdskonferenser och konsultera dem genom att tala allmänt om barn där man inte nämner några namn. På så sätt öppnas möjligheter att diskutera sådant som man annars inte skulle kunna diskutera. Det *finns* sätt att häva sekretessen mellan olika myndigheter, men dessa ska användas restriktivt och det återkommande förbehållet i sekretesslagstiftningen är att den enskilde inte ska lida men av att uppgiften sprids. I SekrL 1:5, står att myndigheter i vissa fall kan lämna ut sekretessbelagd information till andra myndigheter om det behövs för att den *egna* verksamheten ska kunna fullgöras. I Sekretesslagens generalklausul framgår det slutligen att personal inom de flesta myndigheter kan lämna uppgifter till andra myndigheter om det är uppenbart att vikten av att sekretessen upphävs, uppvägs av att den skyddas. Generalklausulen gäller dock inte för socialtjänsten, eller de verksamheter som står under kvalificerad sträng sekretess.²²

Sekretessen är tillkommen för att skydda den enskildes integritet och det handlar om en avvägning mellan allmänhetens rätt till insyn i myndighetens verksamhet och behovet av integritetsskydd för den enskilde.²³

¹⁹ Erdis, 2007

²⁰ Olsson, 2006

²¹ Sveriges Lagar, 2006

²² Olsson, 2006

²³ Erdis, 2007

3. Teorier

En teori kan sägas vara ett perspektiv på världen som ter sig olika beroende på vilket perspektiv man tillsätter.²⁴ Då studien är tänkt att fokusera på informanternas upplevelser av ett visst fenomen, utgår vi från att det går att analysera empirin och fördjupa frågeställningarna genom att tillätta teorier om samverkan samt professionsteori.

Vi har använt teorier om samverkan för att belysa de teman som rektorerna menar möjliggör respektive motverkar förutsättningar för samverkan. Professionsteorin och utvalda begrepp har använts för att se hur rektorer och socialtjänst definierar och skapar gränser för de uppgifter som förenas i det gemensamma målet som är barnets bästa.

Samverkan

I undersökningen har vi valt att använda oss av olika teorier om samverkan, och här nedan presenteras en rad definitioner av begrepp som utgör basen för undersökningen.

Människohanterande organisationer

Det finns flera sätt att se på organisationer. En förklaring av begreppet organisation utgörs av Etzions definition, som beskriver organisationer som sociala enheter som uppnår speciella mål genom att de medvetet konstrueras och rekonstrueras.²⁵ Hasenfeld använder begreppet *human service organisations*, vilket syftar till att benämna organisationer som har till uppgift att höja människors välbefinnanden.²⁶ Denna definition kan således inbegripa både skolan och socialtjänsten som arbetar med påverkan samt har intentionen att förbättra människors förutsättningar. Danermark brukar en svensk översättning av *human service organisations* och översätter begreppet till människohanterande organisationer, vilket är den benämning vi fortsättningsvis använder oss av.²⁷ Hasenfeld menar att dessa människohanterande organisationer har flera karaktärsdrag som har liknelser med organisationer i allmänhet, men genom att det är individer som utgör råmaterialet, får detta konsekvenser för de verksamheter organisationen bedriver. Det sätter bland annat högre krav på de som arbetar i dessa organisationer, genom att råmaterialet/individerna är

²⁴ Larsson, Sam *Teori, metod och empiri*. i Larsson, Sam, Lilja, John, Mannheimer, Katarina.(red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur: Malmö.

²⁵ Etzioni, Amitai.1972 (1964) *Moderna organisationer*. Aldus: Stockholm.

²⁶ SoS-rapport 1990:3 *Växa i välfärdsland*. Socialstyrelsen: Stockholm.

²⁷ Danermark, Berth (2003): *Samverkan – himmel eller helvete*. Förlagshuset Gothia: Växjö.

sätta i ständig förändring. Redskapen som används av de som är verksamma i människohanterande organisationer är bland annat kunskapsutveckling, relationer, moral och individuella prövningar.²⁸ Följaktligen kan stora delar av det som ses som relevant bland de verksamma i serviceorganisationer, tillskrivas individuella egenskaper.

Hasenfeld menar vidare att human serviceorganisationerna även känns igen i de vaga och tvetydiga målsättningar som präglar verksamheterna. Genom att mycket av arbetet utgår från individuella prövningar där varje enskild individ har olika perspektiv på önskvärd välfärd, är det omöjligt att sätta upp entydiga målsättningar för vad verksamheterna ska uträtta.²⁹

Definition av samverkan

Samverkan har en mångtydig betydelse och är inte helt åtskilt från fler liktydiga begrepp som samarbete, samordning, samråd osv. Försök att klassificera begreppen har resulterat i fler olika förklaringsmodeller men ingen klar definition på vad samverkan innebär. Bengt Berggren har formulerat en tolkning som utgår från *samarbete* som ett övergripande begrepp vilket sedan har delats in i fem underkategorier.³⁰

Det första stadiet är ett *nollstadium*, där inget samarbete pågår, för att därefter följas av *samordning* som innebär en samarbetsform där parterna har varsitt tydligt ansvarsområde. I denna form bedrivs ingen gemensam verksamhet och de överlämnar endast uppdrag mellan sig. Nästa nivå är enligt Berggren *samverkan*, som kännetecknas av att deltagarna har sitt eget ansvarsområde och möts för att förbättra en viss situation eller lösa problem. Det är här av vikt att det finns gemensamma kunskaper och målsättningar: ”*Representanter för båda organisationerna har delat arbetsuppgiften, utnyttjar i den aktuella situationen ett gemensamt referenssystem och samverkar under gemensamt ansvar mot samma mål*”.³¹ Den fjärde nivån benämns *samråd* och handlar om att en yrkesgrupp ger råd, stöd, vägledning eller upplysningar till en annan yrkesgrupp. Konsulten ska i detta sammanhang inte överta något ansvar, utan endast tillföra kunskaper om ett visst ämne. Den femte och avslutande nivån kallar Berggren för *sammansmältning* och innebär att två eller fler verksamheter integreras till en organisatorisk helhet, där alla eller merparten av uppgifterna blir gemensamma.³² Bengt Berggrens definition av samverkan kommer att utgöra den definition vi utgår från fortsättningsvis.

Motiv för samverkan

Statliga utredningar tar upp fördelarna med samverkan mellan olika myndigheter och för fram olika argument för att påvisa de goda effekterna av ett mer integrerat arbete med individen i fokus. När det gäller människohanterande organisationer, kan samverkan motiveras genom att kva-

²⁸ Hasenfeld, Yeheskel (1983): *Human service organizations*. Prentice Hall: Englewood Cliffs.

²⁹ Ibid.

³⁰ Berggren, Bengt (1982) *Om samarbete, samarbetsproblem, gränsdragning, konkurrens om makt och ansvar*, ur *Psykiatri i omvandling*. Spri rapport 107. Psykiatriska kliniken i Ängelholm.

³¹ Berggren, 1982 Sid. 6

³² Berggren, 1982

liteten kan öka då ett gemensamt intresse ger överblick över samtliga myndigheter som är inblandade i en individs problem. Olika professioner ska samlas kring ett specifikt problem. I många fall handlar det om en individ som man bedömt är i behov av någon form av insats från samhället. Individen kan på så sätt slippa att bli slussad mellan olika myndigheter med sina problem vilket gynnar både individen och organisationen.³³ Samverkan ur ett organisatoriskt perspektiv kan ses som fördelaktigt både resursmässigt och ger vidare samhällsekonomiska vinster.³⁴

För att arbetet kring barnen i skolan ska fungera förutsätts samverkan mellan olika samhällsinstitutioner bland annat skola och socialtjänst. Då det gäller relationen mellan skola och socialtjänst, finns det vidare en ömsesidig skyldighet att samverka för att hjälpa utsatta barn.³⁵ Socialtjänsten är den myndighet som har det yttersta ansvaret för barn som far illa. Hindberg lyfter fram att socialtjänsten inte har någon naturlig kontakt med barn och föräldrar och är därför beroende av en välfungerande samverkan med andra myndigheter, däribland skolan, för att kunna ta det ansvar de är skyldiga till.³⁶ Eva-Lotta Eriksson redogör för tre övergripande mål för den nationella strategin som finns runt barn som far illa eller riskerar att fara illa.

- Att barn och unga ska få hjälp i ett tidigt skede av en ogynnsam utveckling.
- Att barn och unga ska få stöd och skydd från samhället utifrån en helhetssyn.
- Ett konsekvent barnperspektiv med barnet i fokus.³⁷

Hinder för samverkan

Den gällande lagstiftningen kan som framkommit tidigare ses som ett hinder för samverkan mellan olika organisationer. Förutom de juridiska hindren kan även ekonomiska hinder urskiljas. Ett delbetänkande från Storstadskommittén konstaterar att det är svårt att redovisa vinster i reda pengar för olika samverkansformer. Det framkommer även att samverkanspartners inom människohanterande organisationer vanligen har olika finansiering från exempelvis skattemedel eller statsbidrag, som först ska avsättas och delas upp inom de egna kostnadsområdena.³⁸ Inom skola och socialtjänst är budgeten ansträngd och i samverkansforum kan detta resultera i att det uppstår ovilja att ta vissa kostnader om ansvarsfrågan är oklar.

Berth Danermark är professor i sociologi och har skrivit flera böcker om ämnet samverkan och hur det kan fungera i människohanterande organisationer. Hans tes är att de inblandades person-

³³ SOU 2000:114. *Samverkan – Om gemensamma nämnder på vård och omsorgsområdet mm.* Fritzes, Stockholm.

³⁴ SOU 1996:85. *Egon Jönsson – en kartläggning av lokala samverkansprojekt inom rehabiliteringsområdet.* Fritzes, Stockholm.

³⁵ Eriksson, Eva-Lotta (2006) *Inventering av samverkan runt barn som far illa - skola – socialtjänst – polis - barn och ungdomspsykiatri* Myndigheten för skolutveckling. (www.skolverket.se/content/1/c6/01/26/99/156364_inventering.pdf)

³⁶ Hindberg Barbro (2006): *Sårbara barn- att vara liten, misshandlad och försummad.* Förlagshuset Gothia AB: Stockholm.

³⁷ Eriksson, 2006 Sid. 4

³⁸ SOU 1995:142. *Att röja hinder för samverkan – Egenmakt – Arbetslinjen.* Delbetänkanden från Storstadskommittén.

kemi inte har så stor betydelse för om samverkan ska fungera, som den rådande uppfattningen vill göra gällande. Danermark pekar istället på andra grundläggande faktorer där ansvaret ligger hos institutionernas ledning. Kunskaps- och förklaringsmässiga faktorer kan leda till konkurrens mellan olika yrkesroller där man ser på problemen på olika sätt och har olika idéer om lösningar. Formella och informella regler är faktorer som påverkar samverkan, varav lagstiftning, avtal och sekretess är tydliga exempel som styr och har stor inverkan på parternas befogenheter och arbetsätt. Danermark redogör även för att organisatoriska orsaker har betydelse där olika positioner inom en organisation har olika sätt att angripa ett problem och detta kan skilja sig än mer mellan de organisationer som skall samverka.³⁹

Professionsteori

Socionomer, lärare och rektorer kan alla ses som exempel på professioner och det är bland annat mellan dessa professioner som samverkan sker. Detta kapitel kommer att belysa olika aspekter av profession och gränser mellan olika professioner.

Begreppet profession och professionalisering

Ola Fransson definierar vägen mot en profession med professionalisering. ”*Professionalisering [är] en strävan hos en yrkesgrupp att tillskansa sig högre status, auktoritet och inflytande genom att bli erkänd som en profession*”.⁴⁰ Professionaliseringen kan sägas vara en process som leder fram till en avgränsad profession.

I Björngren Cuadra beskrivs Brantes definition av begreppet profession som: ”*Bärare av samhälligt sanktionerade, abstrakta kunskapssystem som ger dem förmågan att utföra handlingar som uppfattas som svåra och värdefulla av allmänheten/klienten*”.⁴¹ Professionsbegreppet kan ses ur ett kollektivt och ett individuellt perspektiv. På en kollektiv nivå studeras enskilda yrkesgruppers samspel med andra professioner, allmänheten och staten medan en studie av profession på individuell nivå inriktar sig på individens upprätthållande av förmågor, specialkompetens och specialisering.⁴²

³⁹ Danermark, 2003

⁴⁰ Fransson, Ola, *Om professionalism, förtroende och tillit*, i Fransson, Ola, Fryklund, Björn (red.) (2006) *Migrationer och professioner i förändring*, Malmö Högskola, Malmö (s. 13)

⁴¹ Björngren Cuadra, Karin, *Talet om patienter – en väv av moral etnicitet och klass* i Fransson, Ola, Fryklund, Björn (red.) (2006) *Migrationer och professioner i förändring*, Malmö Högskola, Malmö (s. 35)

⁴² Parson, Talcott (1949) *Essays in sociological theory: Pure and appeal*. Revised edition. Glencoe, The Free Press: Illinois.

Diskretion

Liljegren talar om professioner och använder begreppet diskretion som ”innebär att ha handlingsfrihet att diagnostisera, resonera om, fatta beslut och åtgärda i olika ärenden”.⁴³ Wingfors beskriver att vissa verksamheter har arbetsuppgifter som inte går att automatisera eftersom dess resultat inte riktigt kan förutspås. Av denna anledning är det av stor vikt för de professionella att kunna besluta och handla med det egna omdömet som enda kontroll. För att kunna göra anspråk på diskretion förutsätts urskiljningsförmåga och basen för denna är utbildning och förvärvad erfarenhet.⁴⁴

Professionell status/Professionalism

Då konflikter uppstår mellan olika yrkesgrupper kan det vara en fråga om professionell status. Med stigande utbildningsgrad hos befolkningen förändras också de professionellas status. Yrkesgrupper som tidigare mött stor respekt på grund av sin utbildning så som lärare och läkare tvingas nu se sin professions status slätas ut mer och mer i takt med att utbildningsgraden i samhället höjs och andra nya professioner vinner mark. I jämförelse med läraryrket är socionomprofessionen en sådan relativt ny profession.⁴⁵

En stor del lärare och socionomer arbetar inom den kommunala verksamheten i skolan och i socialtjänsten. Liljegren menar att dessa människohanterande professioner har olika mål för verksamheten vilka ibland är motstridiga då de ska uppfylla klienters, samhällets och organisationens mål. Målkonflikter kan ligga i ekonomiska resurser och begränsningar. Dessa yrkesområden har dessutom ofta hög arbetsbelastning.⁴⁶

Legitimering och auktorisation

Legitimering kan fungera som en gränsvakt gentemot andra myndigheter. Enligt Hellberg är en professions auktoritet ofta knuten till en legitimation och de speciella kunskaper som är knutna till den aktuella professionen. Ett tydligt exempel är den legitimerade läkaren som inger respekt i kraft av sin legitimitet. Hellberg beskriver en värdeskala där det högsta målet är att uppnå autonomi där professionen har starka gränser utåt och har monopol på sin speciella kunskap. Två alternativa anledningar till att vilja bli legitimerad kan vara att uppnå status, vilket skapar en god förutsättning att tilldelas en hög lön, dels av altruistiska anledningar att vilja stå samhällets arma

⁴³ Liljegren, Andreas (2008) *Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor i Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*, Göteborgs Universitet, Västra Frölunda. (Sid 17)

⁴⁴ Wingfors, Stina (2004) *Socionomyrkets professionalisering*. Department of Sociology, Göteborg University, Göteborg.

⁴⁵ Fransson, 2006

⁴⁶ Liljegren, 2008

till tjänst. Troligtvis är studenten med legitimation i sikte driven av båda.⁴⁷ Professionsforskning har bytt fokus från att beskriva professioner i hierarkiska termer och istället övergått till att beskriva professionernas gränser med en landskapsmetafor där olika professioner utgör olika territorium.⁴⁸ Professionerna förändras när gränserna utmanas och omförhandlas. De är därmed inte statiska utan förändras över tid. I förhandlingen om gränser handlar det om vem som ska göra vad i det professionella sammanhanget vilket Liljegren benämner jurisdiktion.⁴⁹

Jurisdiktion

Jurisdiktion kan betecknas som en form av gränsarbete som behandlar frågor kring vad en yrkesgrupp ska göra. Liljegren sammanfattar jurisdiktion som ett begrepp som kan användas i tal om kontroll över de egna arbetsuppgifterna i professionella sammanhang. Han beskriver vidare att gränser och gränsarbete i professionsforskningen kan ses som dynamiska vilket antyder att olika professioner konstruerar och dekonstruerar gränser bland annat för att vinna kontroll över ett yrkesfält. Språket är det verktyg som konstruerar gränserna gentemot andra professioner och formulerar vad som är legitimt. De arbetsuppgifter som är önskvärda och statusfyllda inom arbetet värnar den egna professionen om. Däremot förläggs gärna icke önskvärda arbetsuppgifter, så kallat "dirty work" hos andra professioner. Kring vissa yrkesgrupper har kontrollmekanismer utvecklats som skyddar och sanktionerar professionsgränserna. Som exempel på detta kan statlig legitimering ges.⁵⁰

⁴⁷ Hellberg, Inga (1978): *Studier i professionell organisation: En professionsteori med tillämpning på veterinäryrket*. Monografi nr 20. Göteborgs Universitet, sociologiska institutionen: Göteborg.

⁴⁸ Liljegren, 2008

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

4. Metod

Under hela arbetsprocessen har olika sätt använts för att söka kunskap om ämnen, teorier och tillvägagångssätt. Meningen är att vi i detta kapitel ska redovisa de val och överväganden som gjorts.

Val av ansats och metod

Den forskningsinriktning som undersökningen utgår från kan mest liknas vid *ett interaktionistiskt perspektiv*. Enligt detta synsätt definieras intervjusituationen som ett socialt samspel, där informanterna framstår som aktiva subjekt som reflekterar över de frågor som ställs.⁵¹

Tillsammans med detta betraktelsesätt och då undersökningen avser att nå kunskap om rektorers *upplevelse* av socialtjänsten, har studien formulerats utifrån en kvalitativ ansats. Den kvalitativa forskningsintervjun har som avsikt att fånga ämnen från informanternas livsvärld och deras upplevelser av den, vilket således inte hade varit möjligt med en kvantitativ metod. Enligt Margaretha Järvinen, professor i socialt arbete i Köpenhamn, får vi som intervjuare betrakta oss som medkonstruktörer i de svar som framkommer, vilket sätter krav på oss att i undersökningen reflektera över vår medverkan och betydelse för hur materialet konstrueras och tolkas.⁵² Under processen har vi försökt att hålla detta i åtanke, dock är det mer eller mindre omöjligt att ställa sig utanför intervjusituationens samspel.

Förkunskaper

I processen då ett fenomen ska tolkas måste det finnas en fundamental tanke eller en utgångspunkt om vad det är man vill ha kunskap om. Finns det inte någon utgångspunkt, har inte heller undersökningen någon riktning och det skulle således vara svårt att veta mot vad uppmärksamheten ska riktas.⁵³

⁵¹ Järvinen, Margaretha i Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha red. (2006): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag: Danmark.

⁵² Ibid.

⁵³ Gilje, Nils/ Grimen, Harald (1995): *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Vårt uppsatsarbete präglas av förförståelse för yrket som socialsekreterare då vi båda har gjort vår praktik på socialkontor, en med inriktning på barn och familj och en av oss på ekonomiskt bistånd. Utifrån dessa erfarenheter kan sägas att vi har inblick i och ökad förståelse för socialsekreterares yrkesroll samt har viss kunskap om lagar och de organisatoriska förhållanden som styr och tillämpas på ett socialkontor. Förkunskaperna inom skolområdet är för oss båda mer begränsade sett ur ett professionellt perspektiv och inskränker sig till de kontakter med lärare och rektorer som vi haft under praktiktiden. Viss kunskap kan ses som en tillgång i undersökningen och underlätta både i intervjusituationen och under analysarbetet genom att forskaren blir mer lyhörd för signaler och uppfattar nyanser som annars skulle gå förlorade. Att gå in i en undersökning helt utan kännedom kan resultera i en skev bild av verkligheten.⁵⁴ Eftersom vår förförståelse är större gällande socialsekreterarens profession och yrkesroll än vad den är i skolans värld, är vi medvetna om att andra kunde ha dragit andra slutsatser.

Urval och avgränsning

Ett första urval vi gjorde efter att ha bestämt oss för att undersöka professionellas uppfattning om socialtjänsten var att avgränsa urvalet till rektorer. Anledningen till detta är att vi betraktar skolan som en av de myndigheter som har mycket kontakt med socialtjänstens barn och familjenhet, varför vi antog att de satt med värdefulla tankar och uppfattningar om socialtjänsten.

Vidare hade vi ingen ytterligare tanke bakom urvalet förutom att rektorerna skulle vara verksamma i någon av Göteborgs skolor med aktuell eller nyligen avslutad kontakt med socialtjänsten. Med nyligen avslutad avsåg vi inom det senaste året, vilket inte visade vara något problem, då det fanns en frekvent kontakt mellan samtliga rektorer och socialtjänst. Kontakten kunde exempelvis bestå av anmälan, konsultation eller organisatorisk planering. Slumpmässigt utvalda kommunala skolor söktes på Göteborgs Stads hemsida och kontakt togs per telefon. Då det visade sig att det var svårt att nå rektorerna, fick vi efter en tid utöka listan med skolor för att få tag på informanter. Två rektorer tackade nej på grund av tidbrist innan vi fann sex rektorer som uppfyllde kriterierna och kunde ställa upp och genomföra intervjuerna.

Undersökningen var från början tänkt att handla om de diskurser som är rådande bland rektorer, varför intervjuguiden konstruerades för att passa detta syfte. Under intervjuerna ändrades fokus då vi fann att informanterna ofta återkom och tog upp samverkan som ett centralt tema utan att vi formulerat frågor om ämnet.

Vi har i studien inte ämnat jämföra olika metoder för samverkan eller utvärdera skolornas eller socialtjänstens arbete i frågor som rör utsatta barn. Fokus har varit på hur gränser konstrueras och upplevelser av positiva samt negativa faktorer i samverkan mellan socialtjänst och skola. Studien

⁵⁴ Lantz, Annika (1993) : *Intervjumethodik*. Studentlitteratur: Lund.

syftar inte till att jämföra olika socioekonomiska aspekter mellan de olika stadsdelarna, men i vissa fall har det varit befogat att lyfta fram sådana reflektioner. Av de rektorer vi har intervjuat har hälften av dem varit kvinnor och hälften män men det har inte varit vår avsikt att föra in en könsaspekt i studien. Samtliga rektorer har lång erfarenhet vilket inte var ett krav från vår sida, men vi kan i efterhand se det som en tillgång då de har haft stor kunskap inom området.

Intervjugenomförande

I samband med den första kontakten som vi tog med rektorerna på telefon då de tillfrågades om de ville delta i studien, informerades rektorerna om vilka vi var samt studiens syfte. Vid intervjun som tog omkring en timme var båda närvarande, vilket var något som eftersträvades då vi ansåg att det var av vikt för att få ut mesta möjliga av intervjutillfället samt inför analysen av intervju-materialet. Fem intervjuer genomfördes på respektive rektors kontor, medan en av intervjuerna genomfördes i ett av grupprummen på Göteborgs Universitet. För att ordagrant kunna citera informanterna spelades intervjuerna in på band. Detta medför också att resultatet blir mer empirinära. Valet att banda intervjuerna var medvetet för att vi båda helt skulle kunna delta aktivt under intervjuerna. Genom att registrera intervjuerna på en bandspelare kan intervjuaren enligt Kvale även koncentrera sig på ämnet och dynamiken under intervjusituationen.⁵⁵

Under intervjuerna gjordes även kortare anteckningar för att ha något att falla tillbaka på om bandinspelningen av någon anledning skulle gå förlorad. Anteckningarna hjälpte även till att strukturera upp obesvarade teman samt följdfrågor och efter ett par intervjuer även att registrera de mönster som började urskiljas av återkommande svar.

Den kvalitativa intervjumetoden var ett naturligt val för att få informanternas subjektiva upplevelse. Kvale skriver att halvstrukturerade frågor är ”*varken ett öppet samtal eller ett strängt formulerat frågeformulär*”.⁵⁶ Anledningen till valet av halvstrukturerade frågor har varit metodiskt, eftersom de genomgående teman som berörts har haft för avsikt att fånga diskurser och mönster i det pågående samtalet. Genom att strukturera intervjuerna på detta sätt har avbrott undvikts och informanterna har kunnat reflektera över och berätta om sina upplevelser på ett naturligt sätt. Intervjuguiden kan även ses som en trygghet som går att falla tillbaka på om det är svårt att hålla fokus på centrala teman då samtalsämnen drar iväg eller om informanterna är fåordiga.

Ytterligare antal informanter hade inte tillfört studien något då en känsla av mättnad uppnåtts då samma svar återkommit hos ett flertal av informanterna. Vi märkte att vi vid de sista intervjuerna nickade igenkännande till informanternas svar.⁵⁷

⁵⁵ Kvale, Steinar:(1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund

⁵⁶ Ibid. Sid 32.

⁵⁷ Kvale, 1997

Intervjuerna har transkriberats i sin helhet. Texten har sedan bearbetats för att modifiera talspråket och öka läsbarheten. Det kan röra sig om felaktig meningsuppbyggnad och upprepningar. Vikt har lagts vid att inte ändra den ursprungliga innebörden.

Forskningsetik

Kvale tar upp vikten av att etiska frågor tas under övervägande redan under planeringsstadiet fram till dess att studien färdigställs.⁵⁸ De etiska aspekter som uppkommit under arbetsprocessen har behandlat svårigheten att sammanställa en intervjuguide på ett bra sätt, utan att ifrågasätta rektorernas kunskaper. Vi har i sammanställandet av intervjuguiden och under intervjuerna haft detta i åtanke.

Vi har vidare valt att utgå ifrån de fyra huvudkraven i de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet har formulerat.⁵⁹ Informanterna informerades vid första kontakten om vad studien avsåg undersöka och de tillfrågades därefter om de kunde tänka sig att medverka i en intervju. Alla sex informanter fick således möjlighet att själva bestämma över sin medverkan och de var medvetna om syftet för intervjun vid intervjutillfället, vilket innebär att vi tagit hänsyn till *informationskravet* och *samtyckeskravet*. Den tredje forskningsetiska principen är *konfidentialitetskravet* som innebär att alla intervjuer avidentifierats för att informanterna ska förbli anonyma. Anonymitet var för ett par av de tillfrågade informanterna ett krav för att ställa upp på en intervju. Det fjärde och sista är *nyttjandekravet* vilket innebär att den information vi fick av informanterna endast kommer att användas för detta syfte.⁶⁰

Vi anser att våra informanter bemöttes med respekt och öppenhet.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Enligt Kvale måste reliabilitet och validitet beaktas i varje steg i forskningsprocessen. Detta har vi försökt att tillgodose genom att genomgående redovisa hur vi har gått tillväga för att läsaren ska kunna bedöma undersökningens kvalitet.⁶¹

Med reliabilitet menas en undersöknings beskaffenhet och tillförlitlighet, om det finns möjlighet att man kommer att få samma svar på en fråga, även om den ställs igen vid olika tidpunkter. När man bedömer en undersöknings validitet tittar man på resultatens giltighet, om de är giltigt hållbara, välgrundade och övertygande. Validitetsgraden beror på huruvida en metod undersöker det

⁵⁸ Kvale, 1997

⁵⁹ www.vr.se.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Kvale, 1997

den är avsedd för att undersöka.⁶²

Då vi sammanställde intervjuguiden, var intentionen att studien skulle handla om gränser och professioner. Under intervjuerna återkom rektorerna vid upprepande tillfällen till att tala och berätta om samverkan då vi frågade om deras kontakt med socialtjänsten. Detta gjorde att vi efter de sex intervjuerna insåg att mycket av materialet behandlade samverkan i någon form och tog beslutet att även tillföra samverkan i vår undersökning. Detta medför att frågorna i intervjuguiden inte behandlar begreppet samverkan i någon huvudsaklig mening, vilket vi är medvetna om, men anser inte att det har påverkat de resultat som framkommit. Vår problemformulering har således justerats för att anpassas till det material vi skaffat genom intervjuerna. Vi anser även att de resultat som framkommit kan belysas genomgående i studien, genom att vi lyft fram adekvata citat från informanterna, vilket Kvale nämner som ett visst mått på validitet.⁶³

Rektorerna vi intervjuat representerar i första hand sin professionella yrkesroll när de i intervjusituationen ger sin bild av socialtjänsten. Detta innebär att de besitter en relativt hög tjänst inom skolväsendet, vilket medför att de kan ha besvarat frågorna på ett sätt som ska verka representativt för skolans officiella hållning. Privata åsikter och inställningar kan ha censurerats för att passa in i denna hållning. Vid intervjutillfället ställdes ett antal ledande frågor för att tydliggöra frågeställningar, samt för att säkerställa att vi uppfattat rätt. Det sätt vi försökt höja validiteten under intervjusituationen är genom att båda varit närvarande och emellanåt återkopplat och sökt bekräftelse på de svar vi fått för att se att vi uppfattade svaret korrekt. En av oss har skrivit ut intervjuerna och därefter har den andre läst igenom de transkriberade intervjuerna och jämfört med det inspelade materialet för att säkerställa att texten är så empirinära som möjligt.⁶⁴

Vi är av den uppfattningen att människan och den miljö hon lever i, inte på något sätt är statisk, utan vi lever och verkar i en dynamisk värld och att det finns därför inga garantier för att det går att få samma svar vid olika tillfällen. I intervjusituationer påverkar och påverkas vi av varandra, vilket kan ge effekter på studiens resultat. Nanna Mik-Meyer och Margaretha Järvinen förklarar att *”betydning af en handling eller et fænomen skabes i interaktionen mellem mennesker eller mellem mennesker og ting”* och menar att det är så man ska förstå ett interaktionistiskt perspektiv.⁶⁵ Med detta perspektiv kan följaktligen intervjupersonernas uttalanden ses som något som sker i stunden snarare än något som speglar verkligheten. Det insamlade intervjumaterialet är således kontextberoende där intervjupersonerna och författarna tillsammans skapar en förståelse för ett visst fenomen. I vissa avsnitt av resultatkapitlet återges korta stycken av dialogen mellan författare och informant. Detta är ett sätt att visa intervjuens tillvägagångssätt och ger en möjlighet för läsaren att bedöma hur interaktionen mellan författare och informanterna sett ut. Att se förfat-

⁶² Kvale, 1997

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha i Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha red. (2006): *Kvalitative metoder i et interationistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag: Danmark. (s.10)

taren som medskapare innebär att det inte behöver läggas tid på eller funderas över hur tillförlitliga svaren är.

Kvale beskriver att det krävs ett stort antal intervjupersoner för att generaliserbarhet ska kunna uppnås. I undersökningen har sex informanter intervjuats vilket inte räcker för att dra några generella slutsatser. Syftet har dock inte varit att generalisera utan att ta fram informanternas upplevelser. Kvale beskriver *analytisk generaliserbarhet*, vilket vi försökt att uppnå i analysen genom att belysa gemensamma teman och mönster. Det kan antas att de mönster vi tagit upp kan användas i ett vidare perspektiv, och att det finns strukturella likheter på olika skolor runt om i landet, då förutsättningarna och de lagliga regleringarna är detsamma. Vi ser det som rimligt att de tolkningar som framkommit i studien går att överföras till, och kännas igen av andra med liknande erfarenheter.⁶⁶

Bearbetning och analys

Analysen startade redan vid intervjun, då vi ur informanternas svar tydligt såg att vissa teman eller kategorier var mer framträdande än andra. Informanterna hade inte fått intervjuguiden skickad till sig i förväg, vilket försäkrade ett visst mått av spontanitet i svaren. Ingen mer omfattande tolkning av materialet gjordes innan de bandade intervjuerna transkriberats, vilket utfördes för att både resultatet och analysen skulle kunna överblickas på ett mer tydligt sätt. Med det utskrivna materialet skapades teman, utifrån vilka vi skulle kunna besvara våra frågeställningar. Efter att ha formulerat relevanta teman ordnade vi in materialet under dessa och det material som vi inte ansåg tillhöra något tema och därmed inte heller var relevant för studien, sorterades bort. Då vi i sammanställningen av resultatet använt oss av teman så såg vi det självklart att även utgå från dessa i analysen, där de underställts våra frågeställningar. I vår analys har vi löpande anknyt tit resultatet till relevanta delar av teorierna och den tidigare forskningen som presenterats i studien.

⁶⁶ Kvale, 1997

5. Resultat – redovisning, analys och tolkning

I detta kapitel ges en sammanfattande presentation av informanter varpå resultaten av undersökningen redovisas utifrån centrala teman som framkommit under de intervjuer som gjorts med rektorerna.

Vi har talat med sex rektorer för skolor i Göteborgsområdet. Samtliga rektorer i undersökningen har lång yrkeserfarenhet. Den som har verkat som rektor längst tid har varit anställd sedan 1993 och den med kortast erfarenhet av yrket sedan 2001. Ett flertal av rektorerna har under karriärens gång bytt skola och verksamhetsområde. Rektorerna har olika utbildningsbakgrund men samtliga yrken relaterar till skolans värld som lärare, förskollärare och fritidspedagog. Vidare har samtliga rektorer en gedigen vidareutbildning med den treåriga statliga rektorsutbildningen och i de flesta fall ytterligare chefsutbildningar.

De rektorer vi intervjuat arbetar vid kommunala skolor med ett varierade antal elever. Rektorerna ansvarar också för elever i olika åldrar, mellan förskola och klass 9, samt i vissa fall särskolan. Det skiljer sig från skola till skola vilken personal som finns att tillgå. Några skolor har både anställd kurator och skolpsykolog, medan vissa har valt bort den sorts personal till förmån för extra pedagoger. Skillnaderna beror på vad rektorerna eller skolledningen, som har det ekonomiska ansvaret, prioriterar att lägga pengar på. De skolor rektorerna varit verksamma i har varit placerade i olika stadsdelar vilket innebär olika socioekonomiska förutsättningar och etnisk sammansättning.

Rektorerna framträder inte i vår resultatredovisning som separata personer då fokus inte ligger på informanternas individuella skillnader. Vid sammanställningen av intervjumaterialet redovisas resultatet av frågeställningen uppdelat i fem kategorier som framträdde i materialet. Stommen i resultatet och analysen utgörs av citat från intervjuerna. Resultat och analys kommer att presenteras tillsammans med relevanta citat från intervjuerna. Här följer en repetition av de frågeställningar som resultat och analysdelen avser besvara:

- Vad talar rektorerna om när de beskriver kontakten med socialtjänsten?
- Vilka faktorer anser rektorerna vara främjande, respektive hindrande för samverkan?
- Hur upplever rektorerna att professionella gränser och ansvarsområden upprätthålls mellan skola och socialtjänst?

Vilka kontakter har skolan med socialtjänsten?

Enligt rådande lagstiftning åligger det kommunen att samverka kring barn som far illa. Skola och socialtjänst kan båda räknas till kategorin människohalterande organisationer då de har till uppgift att höja människors välbefinnande. Denna typ av organisationer har vaga och mångtydiga målsättningar som innebär att det inte finns några klara riktlinjer för hur samverkan ska se ut.⁶⁷ Att samverkan kan ske på flera olika sätt bekräftas i rektorernas berättelser. De rektorer vi talat med har ansvar för skolor i olika områden i Göteborg med olika förutsättningar för samverkan.

Resultatet visar att skolan kontinuerlig har kontakt med socialtjänsten på flera olika plan och av olika anledningar. På en organisatorisk nivå talar rektorerna mycket om samverkan och det framkommer en övergripande intention att samverka, då rektorerna påtalar större projekt där samsamarbetsformer utvecklas och ansvarsfrågan diskuteras. I dessa sammanhang träffas representanter för olika organisationer och en slutsats som kan dras är att dessa möten i stor utsträckning utspelas på chefsnivå. Så här uttalar sig en av rektorerna angående ett av dessa möten.

Det är inte information utan det är ett möte för att bygga relationer. Och se hur ett arbete kan gå vidare och sedan får ju lärarna det till sig så tillvida att när de står där med en fråga så har ju jag förhoppningsvis kunskapen då. Vi tar kontakt på det här sättet eller vi hanterar det så.

Rektorerna ingår med anledning av sin chefsposition i olika typer av samverkansteam där man på ett övergripande plan samverkar kring gemensamma frågor. Denna typ av samverkan kan anta olika former.

Det finns ett större projekt som pågår i hela staden där man jobbar kring samarbete mellan socialtjänst, BUP, skola och skolhälsovård, så det är också ett sätt att utveckla samsamarbetsformer och se vem som ska göra vad i olika situationer.

En typ av samverkan som rektorerna berättar om är då skolan konsulterar socialtjänsten i övergripande frågor. Det kan gälla då rektorerna överväger om de ska göra en anmälan eller inte, vilket förutsätter att rektorerna inte nämner den enskilde elevens namn. Detta kan hänföras till Berggrens definition av samråd då socialtjänsten inte övertar något ansvar utan enbart bidrar med sin kunskap.⁶⁸ I de elevärenden rektorerna bedömer att en anmälan bör göras, är det oftast rektorerna själva som gör anmälan. Rektorerna uppger att även skolsköterskan eller om det finns en kurator knuten till skolan, anmäler till socialtjänsten. Endast en av rektorerna uppgav att de låter lärare utföra anmälan. Som anledning till detta hänvisar rektorerna bland annat till den relation och det förtroende som ofta finns mellan elev och lärare, samt att lärare har en mer utsatt position i klassrummet och på föräldramöten.

Några av skolorna har utvecklat ett förebyggande arbete tillsammans med socialtjänsten kring ungdomar med riskbeteende. I några rektorers berättelser om socialtjänstens organisering, fram-

⁶⁷ Hasenfeld (1983)

⁶⁸ Berggren, 1983

kommer att socialtjänsten i dessa stadsdelar är uppdelad i två enheter, den ena hanterar frivilliga eller förebyggande ärenden och den andra hanterar myndighetsutövande ärenden. Skolan har i dessa stadsdelar tidvis en ganska tät kontakt med förebyggandeenheten.

Här har vi socialtjänst som jobbar förebyggande och några som jobbar med myndighetsansvar. De som jobbar förebyggande finns i ett resurscentrum och där har vi ju tidvis ganska tät kontakt. Jag ingår i en styrgrupp där vi samarbetar med öppna förskolan, barnavårdscentralen, mödravårdscentralen och den förebyggande delen av socialtjänsten. På det viset träffar jag socialtjänsten ofta och har ett nära samarbete. När det gäller den delen som har myndighetsansvar så blir det ju att jag gör anmälan eller följer upp anmälan eller konsulterar dem om jag bör göra en anmälan eller inte. Vi har ju ett antal elever vars familj har någon kontakt med socialtjänsten och i de fallen träffar jag ju behandlarna till och från.

Förebyggande arbete på skolorna är ett led i den tidigare presenterade nationella strategin som finns runt barn som riskerar att fara illa. Man strävar efter att tidigt fånga upp en ogynnsam utveckling samt att ge barn och unga skydd och stöd från samhället utifrån en helhetssyn.⁶⁹ Vår bedömning är att en helhetssyn på barnet främjas genom samverkan. Individen kan genom samverkan slippa bli slussad mellan olika organisationer vilket kan ses även som en resursmässig vinst för kommunen.

En rektor berättade om samarbete med socialtjänsten där socialtjänstens kompetens kunde utnyttjas av skolan.

Vi kan jobba tillsammans i en del projekt som vi exempelvis har gjort med frivilligdelen. Där har vi en socionom som jobbar just med skolproblematik och vi har jobbat förebyggande tillsammans med dem. Där har de även vissa specialkompetenser som vi dragit nytta av. De har till exempel några som är specialutbildade i ART. Där vi kan beställa, eller utifrån ett gemensamt ställningstagande söka det.

Rektorerna ingår även i samverkansgrupper inom skolan där representanter från socialtjänsten i vissa fall medverkar. Skolorna organiserar detta arbete på olika sätt och har i olika stor utsträckning kontakt med socialtjänsten. Ett exempel är skolans elevhälsoteam (EHT) och elevvårdskonferenser (EVK) där elevärenden som skolan anser viktigt att lyfta för konsultation tas upp.

Malin: Vilka är det som ingår i EHT?

Informant: Ja det är ju rektorer, vi har ju två rektorer på skolan (info om skolan) kuratorn, psykolog, för närvarande har vi inte någon specialpedagog och så skolsköterska klart.

Malin: Kommer någon från resurscentrum hit då?

Informant: Nej, det gör de inte om vi inte kallar dem. Men de är inte knutna så till EHT. Så var det tidigare också att då var de med då och då på våra EHT-möten. Men nu så är det så att vi måste kalla, det måste vara ett särskilt ärende.

⁶⁹ Eriksson, Eva-Lotta (2006) *Inventering av samverkan runt barn som far illa - skola – socialtjänst – polis - barn och ungdomspsykiatri* (Sid. 4) (www.skolverket.se/content/1/c6/01/26/99/156364_inventering.pdf)

I en strävan för att förbättra det övergripande samarbetet träffar på en skola elevhälsoteamet regelbundet representanter från socialtjänsten för att strukturera samarbetet.

Elevhälsoteamet träffar representanter från socialtjänsten en gång per termin och då pratar vi bara om det övergripande samarbetet. Och ser om vi har några tankar och synpunkter på hur vi kan förbättra det samarbetet.

Hindberg lyfter fram att socialtjänsten är beroende av andra myndigheter för att ta det ansvar för barn och familj som de har skyldighet till. Detta då de själva inte har en naturlig kontakt med barn och familjer utan är beroende bland annat av samarbete med skolan.⁷⁰ Resultatet visar att skolan har flera sammanhang där personal från socialtjänsten kan vara delaktiga. Det finns vissa arenor som skulle kunna fungera naturligt för samverkan, som exempelvis EHT och EVK. En möjlighet för socialtjänsten att ta sitt ansvar är att mer kontinuerligt delta i skolans samråd kring elever som det finns en oro kring. Det framkommer i materialet att det finns stor skillnad mellan den del av socialtjänsten rektorerna benämner som frivillig och den del som har myndighetsutövning. Rektorerna verkar ha en tätare relation till den frivilliga eller förebyggande delen av socialtjänsten än den kontakt de har med myndighetssidan. Detta kan vara ett resultat av att rektorerna i stor utsträckning lägger tyngd på det förebyggande arbetet och försöker undvika att ta till anmälan i olika elevärenden.

I våra intervjuer besvarade samtliga rektorer frågan om hur kontakten med socialtjänsten ser ut, genom att beskriva hur samverkan ser ut. Detta skulle kunna tolkas som en effekt av den rådande tendensen till ökat krav på samverkan mellan olika delar av samhället för att återknyta till det Forkby skrivit om samverkan som målsättning.⁷¹ Den kontakt som rektorerna beskriver som samverkan tycks snarare kunna beskrivas som konsultation eller att finna ett smidigt sätt att lämna över ärenden till varandra vilket enligt Berggrens definition kallas samordning.⁷² Det rektorerna kallar samverkan verkar således inte vara samverkan enligt Berggrens definition, men eftersom det finns en uppmaning att samverka så är det det ordet som rektorerna använder.

Vilka faktorer i kontakten med socialtjänsten främjar samverkan och vilka ses som ett hinder?

Kommunikation och kontinuitet

I intervjumaterialet framkommer kommunikation som ett centralt tema i många svarsområden. Kommunikationen kring av skolan inlämnad anmälan och följande insatser tycks vara speciellt viktig. I likhet med den tidigare forskning vi tagit del av påtalade rektorerna i undersökningen

⁷⁰ Hindberg 2006

⁷¹ Forkby, 2005

⁷² Berggren, 1982

vikten av att få feedback då man skickat in en anmälan till socialtjänsten.⁷³ Får man inte höra något väcks frustrationen.

Och är det ett barn som blir misshandlat eller slaget och man sedan inte hör något, då går man och funderar, vad händer egentligen? Händer något överhuvudtaget? Ibland räcker det med att man får tillbaka att; ja, vi arbetar med det och vi har det under kontroll. Man behöver inte säga vad man gör men att något händer.

I regel är det rektorerna som själva gör anmälningarna till socialtjänsten. Flera av rektorer upplevde situationen som frustrerande då kontakt tagits med föräldrarna inför en anmälan för att sedan uppleva att inget händer.

Maria: Kan det påverka om man nästa gång vill anmäla eller inte?

Informant: Ja, det tror jag att det kan göra faktiskt. Om man går och har en olustig känsla i kroppen länge så kanske man tänker sig för och tvekar när det är dags. Gör man däremot en anmälan och får veta att det var bra att man gjorde det då blev det bättre. Då blir man ju rätt nöjd med att man gjorde den här anmälan eller iakttagelsen ändå för då vet man ju att något hände.

Risken finns att brist på återkoppling leder till minskad benägenhet hos rektorerna att anmäla i fortsättningen vilket också bekräftas i rektorernas berättelser och i tidigare forskning. Olsson framhåller att i de elevärenden då skolpersonal befarade att barn for illa, anmälde färre än vartannat till socialtjänsten. Som förklaring till detta hänvisas bland annat brist på återkoppling från socialtjänsten.⁷⁴ Detta överensstämmer även med resultatet av Elevvårdsutredningen från 2000, där anställda inom skolan undvek att anmäla när de befarade att barn for illa och en av anledningarna till detta var just brist på feedback från socialtjänsten.⁷⁵

Olsson påpekade att skolan inte behöver veta så mycket om socialtjänstens insatser men att det underlättar mycket för skolans personal att veta att det händer något kring barnet.⁷⁶ Detta synsätt känns igen i rektorernas berättelser och när frustration väcks tar man själv kontakt med socialtjänsten.

Ibland kanske vi tar kontakt och frågar om det händer något? Och då kanske de säger; –Jo det händer något, det pågår ett arbete. Bra, då vet vi att det tar tid men att det pågår ett arbete. Då får vi landa i det.

Det verkar som att den bristfälliga kommunikationen främst är något som lärarna har ont av då de träffar eleverna regelbundet och kommer dem nära.

Fast det är nog en frustration. Lärarna kommer ofta så nära de här eleverna och så vrider de ut och in på sig själva. Sedan så finns det här med att man ska vara snabbare med att anmäla men jag tror att lärare skulle må bättre om de fick hjälp lite tidigare ibland. Att de vänder sig snabbare till elevhälsan. Några försöker vrida ut och in på sig och då kanske det hade varit bättre om de kommit lite tidigare så man hade kunnat hitta en

⁷³ Elevvårdsutredningen, 2000

⁷⁴ Olsson, 2006

⁷⁵ Elevvårdsutredningen, 2000

⁷⁶ Olsson, 2006

bättre väg tillsammans. Eller tillsammans med socialtjänsten också. Så det tror jag att det för de flesta beror på frustration. Eller för att de inte får de här resultaten så snabbt som de vill ha.

Rektorerna får ofta försvara socialtjänsten gentemot frustrerade lärare. Lärarna upplever stark frustration då de inte kan se att socialtjänsten agerar för att stötta en elev som enligt lärares uppfattning far illa i hemmet. Rektorn får då ansvar för att förmedla en positiv tilltro till socialtjänsten samt informera lärarna om socialtjänstens rutiner och lagstiftning. Samtidigt förmedlar rektorn skolans frustration över bristande återkoppling till socialtjänsten.

Ja, jag tror att även vi måste förstå nyttan av att hålla på och anmäla, vi kan liksom inte hålla på och anmäla varje dag, det blir nästan löjligt då känns det som. Och det tror jag inte heller är vad socialtjänsten menar. Det är det vi måste prata om. Vad menar de? Vi måste förstå varandra. De måste förstå vår situation och vi måste förstå dem. Vi måste förstå hur man jobbar och hur man påverkar. Man kan inte bara säga att då får ni stänga av. Det går inte att stänga av när man jobbar med barn. Vare sig som socialsekreterare eller som lärare. Därför menar jag att det är oerhört viktigt att man kan prata med varandra.

En av rektorerna var av åsikten att det inte finns någon anledning att reta upp sig på varandra utan istället sträva efter att ha en ömsesidig kommunikation.

Ja, men annars så går det ju inte. Vi jobbar för barnens bästa, vi kan inte sitta här och ha personligt agg mot varandra. Jag vill försöka få dig att förstå varför jag vill veta det. Det är inte bara för att jag tycker att det är spännande och vill veta utan för att jag behöver det för att kunna veta hur jag bäst kan bemöta barnen i min situation. Och du får tvärsom förklara för mig varför inte jag får reda på det eller varför kan du inte berätta det, vad är det som stoppar dig? Och finns det något sätt att komma runt det hindret då? Och vissa saker får jag acceptera att så är det, och vissa saker får du acceptera. Så blir det

En annan aspekt av kommunikation förmedlas av en av rektorerna. Prat behöver inte innebära att värdefull kunskap egentligen utbyts. Även denna rektor känner frustration över att inte alls få veta vad som händer efter att en anmälan gjorts.

Om socialtjänsten: Ibland tänker jag mycket prat. Det pratas alltså. Mycket snack och lite verkstad. Måste jag faktiskt säga. Vi kan inte se resultat för det händer inget, tycker vi inom skolan, när vi har svåra fall. Och det tror jag rektorer också tycker då. Dålig återkoppling. Om vi gör anmälningar vet vi inte vad som händer, vi har ingen aning. Jättedåligt.

Rektorer får kunskap som socialtjänstens arbetsmetoder och förutsättningar genom kommunikation med socialtjänsten.

Det är ju genom att vi frågar och de berättar [som vi får förståelse för hur socialtjänsten arbetar]. För att vi ska förstå och för att vi inte ska bli frustrerade så måste vi fråga.

Rektorerna tar på olika sätt kontakt med socialtjänsten för att ställa frågor och klargöra ansvarsområden. Kommunikation fungerar också som en gränsmarkör när gränser mellan professioner stakas ut vilket vi återkommer till nedan.

För att samverkan ska underlättas framför rektorerna att kontinuitet i kontakten. Då personal byts ut hindras arbetet.

Och vi känner ibland att när de bytt personal eller de kanske har bytt någon chef någonstans, då stoppas arbetet upp ibland. Det flyter inte på som det brukar göra.

I rektorernas berättelser kan vi dra slutsatsen att kommunikationen och därigenom samverkan underlättas när det finns upparbetade kanaler och samverkan har pågått under en längre tid. Detta resultat kan också kännas igen från elevvårdsutredningen från 2000, som skriver att socialtjänstens höga omsättning på personal är ett hinder för samverkan.⁷⁷

Lagstiftning och erfarenhet

I kapitlet om lagstiftning beskrevs socialtjänstens sekretess gentemot andra myndigheter som kvalificerad sträng sekretess medan skolan istället omfattas av ordinär sekretess.⁷⁸ I praktiken innebär detta att socialtjänsten har sekretess gentemot skolan medan skolan inte har sekretess mot socialtjänsten.⁷⁹ Denna sekretess kan dock brytas efter godkännande från den enskilde.⁸⁰ I föreliggande undersökning har samtliga rektorer inställningen att sekretesslagen inte bör utgöra ett hinder för det gemensamma arbetet kring eleverna. Rektorerna svarar enhälligt att det mesta kan lösas genom ett samtycke från vårdnadshavarna. En rektor säger:

Ibland lyfter man individärenden men då är det så att vi måste ha ett samtycke från föräldrarna. Det är inte alltid som det går men oftast så går det. 75% av fallen tycker föräldrarna att det är helt OK. Då häver de sekretessen däremellan och då kan man diskutera i gruppen exakt vad eleven gör. Som rektor kan man då ha en kunskap som man sedan sorterar lite grann när man pratar med sina medarbetare.

Det framgår att sekretessen i vissa fall ändå kan utgöra ett hinder i kontakten med en socialsekreterare:

Sekretesslagen ska inte vara något hinder heller egentligen. Man tar fram det som hinder för att man är lite osäker på vad man får göra och inte göra. Men det finns ju sätt att undanröja de hindren också.

Vi antar att det ligger mycket sanning i rektorernas uttalanden. En möjlig orsak till detta ser vi i socialtjänstens stora personalomsättning som rektorerna också nämnt i intervjuerna. En nyanställd socialsekreterare har troligtvis inte lika stor kunskap om hur sekretesslagen kan tillämpas. Vår bedömning är att erfarenhet skulle kunna ses som en tillgång i kontakten mellan skola och socialtjänst.

Jag tror att det är såhär att det är väldigt lätt att gömma sig bakom tystnadsplikten om man är otrygg.

⁷⁷ Elevvårdsutredningen, 2000

⁷⁸ Erdis, 2007

⁷⁹ Olsson, 2006

⁸⁰ Sveriges Lagar, 2006

En åsikt som framkom var att man inom skolan inte behöver veta allt om arbetet kring eleven och dess familj utan endast det som krävs för att arbetet kring eleven på skolan ska fungera bra.

Vad jag möter ibland från skolan eller förskolan är att vi inte får feedback om vi gjort en anmälan och ingen information. Socialtjänsten säger då att de inte kan för sekretessen, men jag menar på att vi inte behöver så väldigt mycket information. Vi behöver få veta tillräckligt mycket för att kunna göra ett bra jobb. Men det gnagnar oss inte att veta för mycket. Jag tror vi ska vara försiktiga med uppgifter som rör den enskilde.

En annan rektor förklarar att det nyligen införda utredningssystemet BBIC (Barnens behov i Centrum) fungerar som en automatisk återkoppling eftersom skolan märker att en utredning öppnats genom att de berörda pedagogerna uppmanas av socialtjänsten, att fylla i ett formulär med frågor angående barnet. Rektorn berättar:

Barnens behov i centrum [...] då vet man att de är på väg att öppna upp en utredning. Annars har de haft ett system att de bara returnerar och säger att vi har fått er anmälan och då vet man inte riktigt om det blir en utredning eller inte. Det kan en del pedagoger tycka är frustrerande, jag kan också tycka det är frustrerande om man inte vet. Men det har ju lite med sekretess och så att göra hur man hanterar det och det har väl varit lite fram och tillbaka...

I bakgrund och tidigare forskning redovisar vi intentionerna med BBIC varav en är att skapa samverkan mellan parter som är relevanta.⁸¹ Enligt rektorernas utsaga kan vi sluta oss till att det fungerar på detta sätt.

Det framkommer att rektorerna talar om sekretessen som att de inte behöver vara ett problem, men flera av dem återkommer under intervjuerna till att det som försvårar samverkan är främst sekretessen. De saknar återkoppling när de gjort en anmälan och menar att de inte behöver mer information än att de kan utföra sitt arbete. Oftast behöver de bara veta att det händer något. Det handlar i dessa fall om erfarenhet där flertalet av rektorerna upplever att oerfarna socialsekreterare lätt gömmer sig bakom sekretesslagen. Detta hinder upplever vissa av rektorerna underlättas genom att de har en etablerad kontakt med en och samma person inom socialtjänsten.

En skola ansåg att de kunde kringgå socialtjänstens krav på sekretess gentemot skolan genom att ha en socialsekreterare från socialtjänsten deltidsanställd på skolan.

Vi jobbade med uppdrag just utifrån barn som riskerar att fara illa. Det är ju ett exempel på ett sådant samarbete vi hade med socialtjänsten som också finns kvar. Då hade vi dessutom en socialsekreterare inne på 25%. Som kunde gå in och titta i registren. Hon kunde liksom se om personen var... Om det inte var någonting så var det inte någonting så att säga. Annars kunde vi söka kontakt med socialtjänsten med de uppdrag som vi jobbade efter.

Socialsekreteraren hade tillgång till socialkontorets dokumentation och kunde använda den informationen för att underlätta arbetet kring elever med problem och rikta skolans resurser åt rätt håll. Den lösning på sekretessproblematiken som skolan tillämpade där en socialsekreterare var

⁸¹ <http://www.socialstyrelsen.se>

anställd både i skolan och i socialtjänsten ställer vi oss frågande till rent juridiskt men vi lämnar frågan då den inte kan anses hamna inom ramarna för denna uppsats.

Rektorerna berättade, som vi tidigare nämnt, att de många gånger med anledning av sin kunskap och erfarenhet, fungerar som en bro mellan lärarna och socialtjänsten. De har kunskap både om pedagogernas arbetssituation och om de juridiska förutsättningar som begränsar socialtjänsten. En rektor vi talade med visar förståelse för lärarnas frustration.

Nej, det är inte bara att ta ett barn. Det finns en lagstiftning som styr det och den ser ut på det här sättet. Och då kanske: Men det är ju inte klokt – Nej, det kan ju vi tycka att det inte är klokt men det finns den lagstiftningen och det finns jurister och det finns människor som värnar om allas rättssäkerhet alltså både familjen och det barnet som vi vill ta.

Samma rektor fortsätter lite senare angående medias negativa bild av socialtjänsten.

Jag tror att det vid första överblick ger den bilden. Men om man nu vet lite mer om socialtjänstens arbetssätt och lagar så vet man också att det inte är så himla lätt att göra något som man kan tycka när man läser en artikel i tidningen. Det skall till så mycket eftersom det mesta i första hand bygger på frivillighet, att man ska få med sig föräldrarna, att de själva säger ja till att man ska göra en insats, och det kanske de gör och sedan ska man se till att den kommer igång och då ska man se till att det händer något.

Då insatser på frivillig basis inte är tillräckliga kan socialtjänsten tillämpa LVU-lagstiftningen där barn kan omhändertras med tvång.⁸² En rektor nämnde att det i samband med denna typ av ärenden kan vara extra svårt för skolans personal eftersom processen innan ett LVU kommer till stånd kan vara lång och kriterierna för att ett tvångsingripande ska godkännas enligt lag är högt ställda. Skolan tvingas då se barnet fara illa och upplever i dessa fall att socialtjänsten håller sig passiv. Rektorerna upplever att pedagogerna ofta tar mer illa upp i dessa ärenden och det antas bero på att de kommer så pass nära eleverna och träffar dem dagligen. Vi antar att det kan bero på att de inte har samma kontakt med socialtjänsten som rektorerna och således inte samma kunskap om det sociala arbetet och dess förutsättningar.

Personlighet och tillit

En rektor för en skola i ett socioekonomiskt utsatt och etiskt segregerat område anger att socialtjänst och skola är beroende av varandra. En positiv syn på socialtjänsten är en förutsättning för att arbetet skall fungera.

Jag har en väldigt positiv inställning och det beror ju på att jag har jobbat här ute sedan -90 och vi behöver ju varandra här ute socialarbetare och pedagoger. Det tycker jag har blivit mycket bättre på de åren jag har varit här ute. Mycket tätare skott emellan. Det var omöjligt nästan innan att få information och det var nästan som en princip att man inte skulle få information och nu är det mer utifrån vad som gagnar den enskilde. De kan berätta saker för att de tror att det gagnar den enskilde.

⁸² Hindberg, 1999

Vi har inte råd att ha några motsättningar. Vi har inte råd med det egentligen. – Då går våra ungar under.

Att välja att ha en positiv inställning och lita på socialtjänsten är en taktik och en utgångspunkt som återkommer även hos andra rektorer.

Jag försöker alltid, när jag pratar med min personal, förmedla att vi måste bemöta socialtjänsten positivt, för då får vi mycket mera gjort. Om det kommer nya människor från soc vill vi alltid bemöta dem på ett bra sätt. Vi ska liksom inte ge oss in i någon slags negativ argumentation. Jag tror att här vi ett positivt bemötande så får vi mycket mera gjort. Då tar man fram våra problem på ett mycket bättre sätt. Och det tror jag att vi gör här. Vi är väldigt positiva. Generellt då. Även om vi tycker att det händer ju ingenting.

Man kan tolka detta något motsägelsefulla uttalande som ett försök att behålla en positiv inställning till socialtjänsten trots att man ofta upplever kontakten som frustrerande. Kanske invergade även intervjusituationen på rektorns svar i den mån att han undvek att uttrycka de negativa känslor han i själva verket bar på. Hindberg visade att skolans brist på tillit i vissa fall kan leda till att uppfattningen blir socialtjänstens inblandning i barnens liv endast skulle förvärra situationen.⁸³ Detta är dock inget vi kan uttyda i rektorernas berättelser.

Det framgår att rektorer genom sin erfarenhet och genom sin position kan fungera som en brygga mellan pedagoger och socialtjänsten då pedagogerna upplever att inget händer kring ett barn och därför känner sig frustrerade. Rektorerna förmedlar då en tillit till att socialtjänsten gör ett gott arbete trots att lärarna inte alltid kan se att det sker något. Tilliten tycks vara viktig för att samverka med socialtjänsten skall kunna fungera.

[När lärarna är frustrerade på socialtjänsten är min uppgift] mycket att lugna. Och att ha tillit till att var och en gör sitt arbete. Det gäller ju både socialsekreteraren, de litar ju på att vi här i skolan gör ett gott jobb utifrån de förutsättningar vi har och vi får och vi måste lita på att här vi då lämnat ifrån oss det så ska vi fortsätta att göra ett bra arbete här. Men lita på att den vi lämnat över till på socialtjänsten gör ett gott arbete. Det gagnar ingen att vi eldar upp oss eller att vi går in och tar någon annans jobb. Såvida vi inte kan peka på att något har blivit fel.

För att tilliten ska växa sig starkare lyfter flera av rektorerna fram den personliga kontakten som en viktig faktor. En skola hade tidigare ett samverkanssätt med socialtjänsten som rektorn på den skolan idag saknar.

Informant: Vi hade en närmare kontakt då. De kom hit ibland utan att det var något eller att det var något ärende på gång. Man hade en bättre dialog så här. Vilket var väldigt bra tycker jag. Personalen kunde bara hugga någon och ha som bollplank. I alla de här ärendena är det viktigt att ha relationer till folk. Det känner jag att är det absolut viktigaste för oss. Har vi några socialsekreterare som vi har en bra relation med som känner oss det blir lite annorlunda. Så det saknar jag.

Maria: Nu är det en större grupp man har kontakt med och alla känner inte varandra?

⁸³ Hindberg, 2006

Informant: Nä, jag känner inte dem. Jag vet vilka de är. Jag känner igen dem till utseendet. Det är ju skillnad om de dyker upp någon gång i veckan här som det var tidigare.

Maria: Vad anser du är nyckeln till ett fungerande samarbete?

Informant: Ja, jag tror det handlar väldigt mycket om relationer. Man känner att man har tillit till varandra. Det tror jag är det absolut viktigaste av alltihop. [...] När vi hade de här goda relationerna här fungerade det bättre. Då kunde vi påtala det. Men gör något. Det måste hända något och sådär. Eller som du sa, vad hände? Om någon ser någonting och gör en anmälan. Och sedan så hör man ingenting.

Rektorn beskriver hur skolan hade en bättre kontakt med socialtjänsten då skolan hade en tätare och mer personlig kontakt med några av socialsekreterarna. De utvecklade då en mer personlig relation som gjorde det lättare för rektorn och lärare att ställa frågor och få naturlig återkoppling. Erfarenheterna från denna skola stämmer väl överens med vad som framkom i elevvårdsutredningen som kom så tidigt som år 2000. Då skolor har en socialsekreterare knuten till skolan upplevs detta som positivt av skolan och samverkan fungerar bättre.⁸⁴

Även erfarenheter och privata relationer kan påverka vilken tillit man har mot socialtjänsten vilket en annan av rektorerna uttrycker.

Jag ser inte så mycket hinder. Jag har jobbat ganska mycket med socialtjänsten. Dessutom privat så känner jag en del socialsekreterare eller som jobbat inom socialtjänsten.

Danermark anser att det i tal om samverkan läggs för stor vikt vid personkemi och att det finns andra avgörande faktorer. Bland annat har ledningen ett stort ansvar för att samverkan ska fungera på ett bra och effektivt sätt.⁸⁵ De svar som de rektorer vi talat med visar att deras åsikt är att den personliga kontakten ändå spelar stor roll för hur man ser på socialtjänsten och hur man ställer sig till kontakten med socialsekreterarna.

Något som vi dock ser talar för Danermarks tes ges från rektorn på en av de skolor som hade en tät kontakt med socialtjänsten. Där samverkan väl inarbetad och inte lika beroende av personkemi.

Det som är bra här tycker jag är att det finns strukturer. Det är inte beroende bara av personer. Sedan ska jag vara ärlig så är det mycket enklare med vissa personer men det är ju det här med hur an samarbetar med olika personer. Men skulle de byta det här chefsgarnityret imorgon dag så skulle jag ändå kunna ringa upp men då får jag börja med att presentera mig. Men det finns liksom ingångar som är normala. Och ingen skulle tycka att det var konstigt om de skulle blivit informerade om hur vi jobbar. Deras chefer har [ett inarbetat arbetssätt]: Vi gör så att rektorerna kanske ringer och pratar.

Denna rektor ansåg att även om viktiga figurer inom socialtjänsten skulle bytas ut skulle kontakten med socialtjänsten fortfarande fungera bra eftersom informationskanalerna är så väl inarbetade. Men även om det finns fungerande kanaler till socialtjänsten som fungerar oavsett vem som

⁸⁴ Elevvårdsutredningen, 2000

⁸⁵ Danermark, 2003

sitter på andra sidan erkänner rektorn att personlighet ändå spelar en viss roll för hur samarbetet fungerar.

Hur upplever rektorer gränser och ansvarsområden mellan skola och socialtjänst?

Gränser och status

I samtal kring professionsgränser mellan skola och socialtjänst bad vi rektorerna förtydliga och förklara hur dessa gränser ser ut och fungerar. Rektorerna beskrev att det handlar om samarbete på olika nivåer. Bland annat träffas olika professioner i övergripande grupper över hela staden som syftar till att definiera vem som ska göra vad. Detta kan kopplas till den typ av gränsarbete som Liljegren kallar jurisdiktion. I mötet med andra professioner konstrueras och dekonstrueras gränserna för arbetsuppgifter och ansvarsområden.⁸⁶

Rektorerna hade olika erfarenhet av gränsöverskridande. Vad som upplevdes som mycket frustrerande var då socialsekreterare gick in och hade åsikter om hur skolan skulle agera kring en speciell elev eller då beslut som rörde en elevs skolgång inte skedde i samråd med skolan.

Informant: Det enda jag tänker på nu när jag funderar på det är att man som socialsekreterare kan säga att det här barnet måste du ge enskilt stöd. Och då är du inne på mitt område så att säga.

Maria: Det är du som ska bestämma det.

Informant: Absolut. Och det är svårt för en person att säga det när man inte har helheten. Vi har det folk vi har om man pratar i de termerna då, i en större sammanslutning där kanske personal är med och föräldrar är med och man säger det. Det måste finnas en sanning för de medverkande. Och där ska man inte gå in och prata om sådant. Det kan man säga i sådana fall till mig. Enskilt. Som ett förslag att har du möjlighet, det kan man göra, men aldrig göra sådana förslag när man är samlade kring ett bord. I och med att man inte har hela bilden om hur ekonomin ser ut.

Eventuellt kan rektorns obehag vid denna situation inte enbart hänvisas till socialsekreterarens åsikter om skolans agerande, utan även knyts till att han ville slippa ”tappa ansiktet” inför föräldrar och övrig personal. Liljegren lyfter fram att människohanterande organisationer i samverkan ofta har olika mål för sina verksamheter. Målkonflikterna som uppstår kan ha sin grund i ekonomiska begränsningar och hög arbetsbelastning.⁸⁷ I citatet nämner rektorn ekonomin som en anledning till att skolan inte kan sätta in de resurser som vore önskvärda. Detta kan kännas igen i tidigare forskning som konstaterar den ansträngda budgeten inom både socialtjänst och skola

⁸⁶ Liljegren, 2008

⁸⁷ Liljegren, 2008

innebär att det i samverkansforum kan uppstå ovilja att ta vissa kostnader om ansvarsfrågan är oklar.⁸⁸ Den ekonomiska aspekten belyses även i nästa citat.

”Socialsekreterarna gör mig galna när de går in och fattar beslut om skolgång” utbrister en rektor och berättar om en elev som socialtjänsten flyttat från hennes skola till en alternativ skola utan att först föra en dialog med den ursprungliga skolan. Flickan hade tidigare en väl fungerande skolgång men problem utanför skolan. Nu måste skolan betala stora summor pengar för att eleven ska kunna gå på den alternativa skolan som rektorn bedömer som otillräcklig. Pengarna som detta kostar hade rektorn hellre lagt på speciallärare åt ett större antal elever. Rektorn menar att skolan har det pedagogiska ansvaret för sina elever och är inte nöjd med socialtjänstens ingripande som hon ser som ett övertramp.

I vissa fall har socialtjänsten inte några möjligheter att gå in med några insatser då en anmälan inte är befogad eller då det inte finns tillräcklig grund för att göra ett tvångsingripande. Detta väcker ibland frustration hos rektorerna. I tal om gränsöverskridande framkommer det att rektorer och lärare gör arbete som de anser tillhör socionomprofessionen.

Vi får jobba väldigt mycket med det som inte är vårt. Föräldrarna kommer till oss när de mår dåligt. Sedan går de till nästa steg och så småningom hamnar de hos socialtjänsten och då kunde vi haft en lite större öppenhet även kring frågor som inte direkt är våra. Å andra sidan är vi så trötta på allt som inte är vårt så vi är ju glada också att vi slipper det. Så det är ju svårt kom jag på. Vi vill inte höra ett ord om deras hem men det påverkar oss.

Arbetsuppgifter som är statusfyllda och önskvärda värnar den enskilda professionen om medan andra uppgifter gärna förläggs till andra yrkesgrupper. Då lärarna utför arbetsuppgifter som de anser hör till socialtjänsten, utför de vad Liljegren benämner ”dirty work”.⁸⁹

Jag ska inte behöva lägga ner timmar på de här incidenterna som gör att barnen mår dåligt. De mår inte dåligt på grund av skolan utan på grund av det som sker i hemmet och utanför.

Gränsöverskridandet behöver inte alltid vara något som leder till frustration utan kan istället vara ett led i arbetet kring barnet där synen är att man arbetar mot ett gemensamt mål: barnets bästa.

Det blir ju en stor frustration när ett barn far illa. Men inte mer än att vi pratar om det och reder upp det och inser att nu får vi ha respekt för varandra. Nu får vi liksom backa och se vad som hände. – Vi vill veta detta för att. – Vi gör så här för att. Då får vi föra tillbaks förståelsen till vad våra olika professioner är och våra roller.

[...]Är det ett barn som inte har varma kläder på sig och mamma super upp, ja då kanske vi kan faktiskt köpa en jacka om det skulle vara så. Om det är ett barn som är hungrigt kan vi kanske försöka stoppa till han/henne lite extra mat, en macka på morgonen eller något. Samtidigt som man naturligtvis från socialtjänstens håll under tiden måste jobba för att föräldrarna ska förstå vad som är barnens behov är.

⁸⁸ SOU 1995:142

⁸⁹ Liljegren, 2008

Språket är enligt Liljegren verktyget som konstruerar gränser gentemot andra professioner, vilket detta citat är ett exempel på.⁹⁰

Jag vet numera att jag kan tala om för en socialsekreterare hur jag vill ha det och så får hon ta med sig det till sin chef som får säga ja och nej. Det är mycket enklare nu när jag varit med ett varv förut. Jag har åsikter. Jag kan se om en socialsekreterare gör arbetet bra eller dåligt.

För att återknyta till Hellbergs värdeskala strävar professioner efter att uppnå autonomi med starka gränser utåt. Målet är också att ha monopol på sin speciella kunskap. Genom att rektorn talar om för socialsekreteraren vad denne kan detta ses som att socialsekreterarens kompetens ifrågasätts.⁹¹

Genom att tala formulerar man vad som är legitimt. Denna rektor förmedlar genom sitt språk tydligt vem som ska göra vad i det professionella sammanhanget.⁹² Detta uttalande kan också kopplas till ett statusänkande där rektorn anser sig vara i en högre hierarkisk position som legitimerar rektorn att tala om för socialsekreteraren vad hon ska göra.⁹³ Detta kan ifrågasättas då rektorn kanske har en högre formell status men för den skull inte per definition har en högre kunskap om socialsekreterarens arbetsuppgifter och ansvarsområden. För socialsekreteraren i citatet ovan kan situationen troligtvis ses som ett gränsöverskridande.

Rektorerna vi talat med hade lite olika uppfattningar angående status och statusskillnader i skolvärlden och socialtjänsten. En rektor såg socialsekreterarna som kolleger. En åsikt var att det inte finns några större skillnader mellan professionerna.

Jag tycker att man ändå är ganska så jämställd. Det är en profession ibland alla professionerna. Så att säga att man är duktig på något väldigt speciellt som inte vi är duktiga på men förhoppningsvis är ju målet att vi ska jobba för att barn och vuxna ska ha det bra och jag vill inte påstå att man alltid förstår allt man gör men det tror jag inte att socialtjänsten förstår allt som vi gör med där måste man ha tilltro till varandra och fråga och undra utan att vara kritiska; vad kommer det sig, varför gör ni så? För det är säkert så att socialtjänsten förstår säkert inte alltid vad vi gör här i skolan. Nej, statusmässigt tycker jag inte att det finns någon skillnad. Det är väl kanske jämbördigt.

En annan rektor är av liknande åsikt och beskriver professionerna ur vad som kan liknas vid vad Liljegren kallar en landskapsmetafor där olika yrkesgrupper utgör olika territorium.⁹⁴

Jag ser dem inte som på olika nivåer så. Jag ser dem som olika kompetensområden som behövs. Det kan ju gå in i varandra lite. Sedan finns det ju vissa saker som vi vet att socionomen är bättre på medan det kan vara pedagoger som har ett sådant synsätt också. Som de har tillägnat sig efter år eller av någon annan anledning har ett sådant synsätt som gör att de kan tänka i de banorna. För det gör inte alla pedagoger. Sedan kan det ju finnas socionomer som inte ser det här. Skolans uppdrag är ju lärandet.

⁹⁰ Liljegren, 2008

⁹¹ Hellberg, 1978

⁹² Liljegren, 2008

⁹³ Fransson, 2006

⁹⁴ Liljegren, 2008

Rektorn beskriver i citatet att yrkesgruppernas arbetsuppgifter går i varandra vilket kan jämföras med Liljegrens beskrivning om hur gränserna mellan yrkesområdena utmanas och förändras.⁹⁵ Att statusänkandet är förlegat kan ifrågasättas och samma rektor gör senare ett uttalande som indikerar att det trots allt finns olika nivåer.

Maria: Är det chefen som du helst tar kontakt med?

Informant: Det är det nog nästan. Annars kanske de känner att jag hoppar på dem ifrån min chefsroll. Tjong. Hoppar lite så. (illustrerar med kroppsspråket) Däremot, ringer de upp känns det som att vi pratar på samma nivå. De kan ju ringa och kontakta mig.

Några rektorer använder längden på utbildningen för att motivera skillnader i status mellan soci-
onomer och lärare som har liknande längd på utbildningarna och på rektorerna som har en mer omfattande utbildning. Trots att socionomprofessionen är betydligt yngre än lärarprofessionen ses dessa ändå som likvärdiga i ett statusperspektiv vilket knyter an till Franssons teorier om förändringen av de professionellas status.⁹⁶

Lärare och socionomer har nog lika hög eller låg status. Lärare känns som lite gråare och socionomer som mer problematiska. Det är skillnaden på grupp och problem. Och rektorer är det något fel på eftersom vi har blivit rektorer.

Problem och oklarheter framträdde enligt denna rektor då gränser mellan de olika statusnivåer inte upprätthålls.

Det är egentligen så att jag och enhetschefen inom socialtjänsten, vi är på samma nivå. Enhetschefen delegerar till socialsekreteraren när en socialsekreterare jobbar med ett ärende bör hon då jobba mot lärare, socialpedagog och kurator inte mot mig. Nu är det ju ofta så att socialsekreterare jobbar mot rektor och kommer i vissa situationer in i en roll där hon vill ha lite makt över mig. Och det är inte bra när det är någon som är steget under mig som försöker sätta sig på mig då kan jag bli lite galen. För det tycker jag är fel. [...] Utan jag måste se till att rutinen är den att jag lägger ner det till att läraren och socialsekreteraren träffas. Men socialsekreteraren kräver att rektor är med. Så det är svårt, jättesvårt.

Rektorn blir frustrerad när socialsekreteraren som hon anser ha en lägre status än henne vill tala om för henne vad hon skall göra. För att återkoppla till Wingfors kan situationen förklaras som att socialsekreteraren gör anspråk på diskretion.⁹⁷ Socialsekreteraren har, i arbetet kring barn som far illa, en större handlingsfrihet än vad rektorn har på detta område. Detta innebär att socialsekreteraren har mandat att diagnostisera, fatta beslut och sätta in åtgärder som rör skolans elever.

Även icke-kommunikation är kommunikation och i de ärenden som socialsekreteraren underlåter sig att höra av sig till skolan kan handla om att sätta upp gränser mot skolans värld. Genom tyst-

⁹⁵ Liljegren, 2008

⁹⁶ Fransson, 2006

⁹⁷ Wingfors, 2004

nad definierar då socialsekreteraren en markering att ”nu tar jag över för detta är mitt område”. Det skulle även kunna ses ur status eller hierarkiperspektiv.

Det är nog både och. Det finns samarbete för att vi är så illa tvungna. Sedan tror jag också att det finns ett revirtänkande. Vi kommer nog aldrig ifrån det. Det finns också positionsbevakningar. Men blir vi medvetna om det så kan vi ju jobba med det. Men det vore nog förmätet att säga att vi bara samarbetar. Jag är övertygad om att vi ibland skickar elaka tankar till varandra (skratt). Just då för att vi inte förstår eller vår egen frustration är så stor.

Det framkommer i intervjumaterialet att det förekommer oenigheter mellan skola och socialtjänst om hur arbetet skall genomföras i vissa elevärenden. Liljegren beskriver att då konflikter uppstår mellan olika yrkesgrupper kan det vara fråga om professionell status.⁹⁸ Rektorererna talade om socialtjänstens brist på återkoppling trots att sekretesslagen inte egentligen borde utgöra ett hinder. Sekretessen har stor betydelse för samverkan då den styr informationsutbytet mellan verksamheterna. Genom att hänvisa till sekretesslagen kan socialtjänsten därför kontrollera den information som kommer skolan till godo. Detta kan ses som ett sätt för socialsekreterarna att öka sin makt och tydliggöra gränser gentemot skolan.

Rektorernas uttalanden om hur de ser på socialtjänsten ur ett statusperspektiv är oklara och vi vet inte hur rektorerna egentligen såg på status mellan socialtjänst och lärare och rektorer. Några av rektorerna såg skillnader medan andra såg de olika professionerna mer som kollegor. Vår bedömning är att skillnaden i rektorernas uttalanden kan ha sin orsak i personliga uppfattningar. En annan orsak skulle kunna vara att rektorerna ville anpassa uttalandena till vad som i dagens jämställdhetssträvande samhälle anses som politiskt korrekt.

Slutdiskussion

Syftet med denna undersökning har varit att ta reda på hur rektorerna upplever och beskriver kontakten med socialtjänsten. Vi har här valt att lyfta fram tankar och reflektioner för att fördjupa vårt resonemang kring vissa framträdande teman som tidigare behandlats i resultat och analys kapitlet. Med beaktande av våra frågeställningar kommer vi inledningsvis att fokusera på vad rektorerna återkommande har resonerat kring under våra intervjuer, nämligen samverkan. Därefter kommer vi att lyfta fram olika faktorer som rektorerna har fört fram som antingen problematiska eller underlättande i kontakten med socialtjänsten och avslutningsvis kommer vi att resonera om hur de gränser och ansvarsområden som finns mellan socialtjänst och skola upprätthålls.

Det som är mest slående är att rektorerna i intervjuerna ständigt återkom till samverkansformer trots att det inte var det frågorna gällde. Det verkar finnas en rådande uppfattning inom den kommunala skolledningen att samverkan är eftersträvänsvärt. För att besvara frågan vad rektorerna talar om när de beskriver socialtjänsten är därför samverkan det svar som framkommer vid

⁹⁸ Liljegren, 2008

första anblick. Efter noggrannare analys framträder dock en verklighet där samverkan snarare ersätts av konsultation och samordning i den meningen att information och ärenden utbyts i olika former. Anledningen till detta anser vi kan spåras i samhällets normer, som anger att samverkan är eftersträvansvärt, vilket påverkar rektorernas uttalanden.

De mest framträdande faktorerna som påverkade samverkan tycks vara kommunikation, personlighet och sekretess. Rektorerna framträder som viktiga i skolans kontakt med socialtjänsten, då de oftast är huvudansvariga för att anmälan sker. Det är oftast rektorerna som har det övergripande kontakterna med andra samverkansorganisationer, där de får information om andra organisationers arbets sätt och villkor. Rektorerna har även mandat att fatta beslut kring samverkan med dessa organisationer. Rektorerna har således mycket kontakt med socialtjänsten, men detta sker i huvudsak på chefsnivå där rektorerna och enhetschefer eller förste socialsekreterare har utbyte av information kring hur respektive organisation fungerar. Det framkommer däremot att lärare har mindre insikt i socialtjänstens arbetsmetoder och dess förutsättningar. Vi ser det som anmärkningsvärt att det tycks finnas stora brister i kommunikationen mellan rektorerna och lärarna angående socialtjänstens arbete. Lärare kommer eleverna närmare än vad både rektor och socialtjänst gör och mår dåligt av att se då barnen far illa utan att veta om socialtjänsten gör något eller inte. Det finns därför en risk att viktig information går förlorad när rektor fungerar som mellanhand. En fråga som vi ställer oss är huruvida dessa problem skulle minska om lärare och socialsekreterare hade mer direktkontakt. Samtidigt kan det vara bra att rektorerna har en lite ovanifrånsperspektiv och kan se både socialtjänstens arbetssituation och lärarnas frustration och agera förmedlare emellan. Sammanfattningsvis anser vi att rektorernas mellanposition både är en förutsättning och ett hinder.

Vi har insett att sekretessen har stor betydelse för samverkan då den styr informationsutbytet mellan verksamheterna. Rektorerna framför inledningsvis att sekretessen inte bör utgöra något hinder för kommunikation. Det finns andra sätt att kommunicera på, dels genom samtycke från föräldrar och dels genom att uttrycka sig i mer allmänna termer. Det framkommer dock senare i rektorernas berättelser att sekretessen i själva verket är ett hinder för samverkan mellan parterna. Rektorerna uttrycker främst en önskan om bättre återkoppling från socialtjänsten, vilket ibland uteblir då socialtjänsten hänvisar till sekretessen. Rektorernas krav är inte höga, de vill oftast bara veta att ett arbete kring barnet inletts.

Socialsekreterarens personliga egenskaper och erfarenhet tycks enligt rektorernas utsagor inverka på hur väl kommunikationen fungerar. Vi får därför dra den slutsatsen att även rektorernas individuella skillnader spelar roll för hur samverkan fungerar. Vi ställer oss frågande till om personlighetens inflytande bör höra samman med ett professionellt förhållningssätt i så stor utsträckning som rektorerna ger uttryck för. Danemarks teori är att personligheten inte bör spela stor roll för hur samverkan fungerar.⁹⁹ De skolor som har en tät samverkan med socialtjänsten har upprättat

⁹⁹ Danermark, 2003

tydliga kommunikationskanaler. Detta styrker Danermarks teori om att organisationens struktur och ledning är viktiga komponenter för fungerande samverkan. Risken med att betona de personliga relationerna mellan skolpersonal och socialsekreterare kan i värsta fall ha inverkan på det gemensamma målet som är barnets bästa, exempelvis genom att rektorerna drar sig för att göra en anmälan trots att det är lagstiftat.¹⁰⁰

För att återknyta till vår frågeställning om vilka faktorer som verkar hindrande respektive främjande för samverkan vill vi betona organisationernas olikheter som både en förutsättning och en styrka vid samverkan. Samtidigt är det olikheterna som försvårar bland annat kommunikationen med varandra. Vi finner det viktigt att olikheterna tydliggörs så att de kan användas i arbetet kring barn och ungdomar som far illa. Danermark anser att genom att olikheterna identifieras och diskuteras kan parterna få kunskap och därmed förståelse för varandras handlingar.¹⁰¹ Vi tror att de problem som uppstår och det bristande förtroende som ibland finns skulle kunna förhindras genom detta förtydligande.

Wingfors beskriver att vissa verksamheter har arbetsuppgifter som inte går att automatisera eftersom dess resultat inte riktigt kan förutspås. Både skola och socialtjänst är bra exempel på detta. Av denna anledning är det av stor vikt för de professionella att kunna besluta och handla med det egna omdömet som enda kontroll. För att kunna göra anspråk på diskretion förutsätts urskilningsförmåga och basen för denna är utbildning och förvärvad erfarenhet. Begreppet jurisdiktion behandlar ansvarsfrågan och i samverkansarbetet får vi uppfattningen om att det inte föreligger några oklarheter om vem som ska göra vad, under förutsättning att det går att föra en dialog med varandra. Detta bygger enligt vår mening på tillit och förtroende för den andra parten som i detta fall är socialtjänsten och sätter i så fall än en gång Danermarks tes på svaj, då han förringar relationens betydelse. Vi uppfattar att de professionella gränserna upprätthålls huvudsakligen genom kommunikation. Kommunikationen är även ett medel för att uttrycka statuspositioner.

Avslutande reflektioner

Inledningsvis redogjorde vi för våra tidigare erfarenheter som gett oss uppfattningen att skolans personal, och framförallt rektorer, hade en negativ inställning till socialsekreterares arbete. Dessa uppfattningar har under arbetets gång delvis dementeras då de rektorer vi talat med förmedlat en mer positiv och tillitsfull bild av socialtjänsten. De visade förståelse för socialsekreterarnas arbetssituation och förutsättningar trots att de också framförde viss kritik. Det verkar däremot vara så att lärare har ett mer komplicerat förhållande till socialtjänsten, vilket främst beror på att de har en så nära kontakt med eleverna. Det är dock oklart huruvida denna bild av socialtjänsten är rätt-

¹⁰⁰ Sveriges lagar, 2006

¹⁰¹ Danermark, 2003

visande eller mer en produkt av intervjusituationen där rektorerna hade anledning att ge sken av god samverkan.

Då vi påbörjade vår uppsats var tanken att uppsatsen skulle behandla rektorers upplevelser av socialtjänsten och att vi skulle lyfta rådande diskurser ur materialet. Vi hade ingen intention att skriva en uppsats om samverkan, då vi sett att det fanns mycket forskning om ämnet. Som tidigare nämnts besvarade rektorerna våra frågor och vi fann oss stående med ett stort material som behandlade just samverkan.

Mycket av forskningen som rör samverkan kring skola och socialtjänst utgår från empiri, som är insamlad från båda sidor. Vår avgränsning där endast rektorer har intervjuats, har lett till att vi kunnat fördjupa vår studie om hur andra professioner, här rektorer, beskriver socialtjänsten. Under arbetets gång har vidare intressanta forskningsområden framträtt. I ett flertal av intervjuerna framkom att lärarna på grund av sin dagliga kontakt med eleverna har svårt att stå ut med att se då barnen far illa. Lärarna har inte heller alltid en övergripande bild av hur förutsättningarna för socialtjänstens arbete ser ut. Med anledning av detta kan lärares uppfattning och samverkan med socialtjänsten vara ett intressant område att studera vidare.

Socialtjänsten samverkar även med andra myndigheter och organisationer såsom polisen, privata vård- och behandlingsföretag och frivilligorganisationer. Att undersöka denna kontakt ur ett attityd- och samverkansperspektiv vore också intressant. Under vår undersökning har vi förstått vilken stor betydelse återkoppling har för de rektorer som gör anmälan till socialtjänsten. Vi har inte sett någon tidigare forskning som fördjupat sig i hur socialsekreterare hanterar och resonerar kring återkoppling. Under studiens gång har vi insett att rektorers och lärares upplevelse av återkopplingsfenomenet är betydelsefull för samverkansprocessen, därför finner vi det viktigt att även studera detta närmre.

Under våra intervjuer framkom att rektorerna är arbetsledare för ett flertal olika yrkesgrupper förutom lärare, som administrativ personal, skolsköterska, skolpsykolog samt i vissa fall kuratorer. Rektorn för en av skolorna påpekade att det fanns klara arbetsbeskrivningar för de flesta av de uppräknade yrkesgrupperna, men ansåg att det var svårt att vara arbetsledare för kuratorn, då hon ansåg att kuratorns uppdrag var oklart. Rektorn ansåg att det saknades struktur för kuratorns arbete och hon hade okunskap om socionomutbildningen, vilket resulterade i att de hade svårt att nå varandra. Utifrån detta skulle det vara intressant att se hur rektorerna hanterar att vara arbetsledare för kuratorer samt undersöka vad kuratorer på skolor anser om sina arbetsledare.

Referenslista

Litteratur

Berggren, Bengt (1982): *Om samarbete, samarbetsproblem, gränsdragning, konkurrens om makt och ansvar*, ur *Psykiatri i omvandling*. Spri rapport 107. Psykiatriska kliniken i Ängelholm.

Björngren Cuadra, Karin. *Talet om patienter – en väv av moral etnicitet och klass* i Fransson, Ola, Fryklund, Björn (red.) (2006): *Migrationer och professioner i förändring*, Malmö Högskola: Malmö.

Danermark, Berth (2003): *Samverkan – himmel eller helvete*. Förlagshuset Gothia: Växjö.

Elevvårdsutredningen (2000): *Från dubbla spår till elevhälsa: i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling: slutbetänkande*. Fritzes offentliga publikationer: Stockholm.

Erdis, Mare (2007): *Juridik för pedagoger*. Studentlitteratur: Lund.

Etzioni, Amitai. 1972 (1964): *Moderna organisationer*. Aldus: Stockholm.

Forkby, Torbjörn/ Larsen Theresa (2005): *Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan – Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborgs första fas*. Rapport 9:2005 FoU i Väst: Göteborg.

Fransson, Ola, *Om professionalism, förtroende och tillit*, i Fransson, Ola, Fryklund, Björn (red.) (2006): *Migrationer och professioner i förändring*, Malmö Högskola, Malmö

Gilje, Nils/ Grimen, Harald (1995): *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Daidalos. Göteborg

Hasenfeld, Yeheskel (1983): *Human service organizations*. Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Hellberg, Inga (1978): *Studier i professionell organisation: En professionsteori med tillämpning på veterinäryrket*. Monografi nr 20. Göteborgs Universitet, sociologiska institutionen. Göteborg.

Hindberg Barbro (1999): *När omsorgen sviktar – Om barns utsatthet och samhällets ansvar*. Rädda barnen förlag. Borås.

Hindberg Barbro (2006): *Sårbara barn- att vara liten, misshandlad och försummad*. Förlagshuset Gothia AB. Stockholm.

Järvinen, Margaretha i Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha red. (2006): *Kvalitative metoder i et interationistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag: Danmark.

Kvale, Steinar. (1997): *Den kvalitative forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund.

Lantz, Annika (1993) : *Intervjumetodik*. Studentlitteratur: Lund.

Larsson, Sam. *Teori, metod och empiri*. i Larsson, Sam, Lilja, John, Mannheimer, Katarina.(red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Studentlitteratur: Malmö.

Liljegren, Andreas (2008) *Byråkrater, flummare och andra: Om mikropolitiska konstruktioner på socialkontor i Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*, Göteborgs Universitet, Västra Frölunda.

Liljegren, Andreas (2008): *Professionellt gränsarbete – socionomexemplet*, Göteborgs Universitet, Västra Frölunda.

Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha i Mik-Meyer, Nanna och Järvinen, Margaretha red. (2006): *Kvalitative metoder i et interationistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag: Danmark.

Parson, Talcott (1949): *Essays in sociological theory: Pure and appeal*. Revised edition. Glencoe, The Free Press: Illinois.

Olsson, Staffan (2006): *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*, andra upplagan Studentlitteratur: Danmark.

SoS-rapport 1990:3 *Växa i välfärdsland*. Socialstyrelsen, Stockholm.

SOU 2000:114. *Samverkan – Om gemensamma nämnder på vård och omsorgsområdet mm*. Fritzes, Stockholm.

SOU 1995:142. *Att röja hinder för samverkan – Egenmakt – Arbetslinjen*. Delbetänkanden från Storstadskommittén.

SOU 1996:85. *Egon Jönsson – en kartläggning av lokala samverkansprojekt inom rehabiliteringsområdet*. Fritzes: Stockholm.

Sveriges Lagar, 2006.

Wingfors, Stina (2004): *Socionomyrkets professionalisering*. Department of Sociology, Göteborg University: Göteborg.

Internetpublikationer

Alexandra Hernadi, (27 september 2007) *Louise tvingades bo med missbrukande pappa - socialen ingrep aldrig*, Svenska Dagbladet http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_216931.svd

Eriksson, Eva-Lotta (2006): *Inventering av samverkan runt barn som far illa - skola – socialtjänst – polis - barn och ungdomspsykiatri* Myndigheten för skolutveckling http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/26/99/156364_inventering.pdf

Peter Bagge, (23 maj 2007) *Ingen ingrep för att hjälpa Louise*, Uppdrag Granskning, SVT http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=68059&a=800297&lid=puff_800353&pos=extra_0

Socialstyrelsens hemsida:

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2008/9901/Sammanfattning2007-10-18.htm>.

Vetenskapsrådets hemsida: <http://www.vr.se>

Vetlanda kommuns hemsida,

<http://www.vetlanda.se/vanstermeny/vadsokerdu/demokratikommun/krissakerhet/sarskildahandelser/falletlouise.4.73f533b01130196a03780002082.html>

Bilaga

Frågeguide:

- Hur beskriver rektorerna socialtjänsten?
- Vilka erfarenheter har rektorerna av kontakten med socialtjänsten?
- Vilka förväntningar finns på socialtjänsten?

Inledande frågor

Hur lång erfarenhet har du av rektorsarbete?

Hur länge har du suttit på denna rektorstjänst?

Vilken utbildning har du i grunden?

Hur stort är ditt upptagsområde med avseende på antal elever, lärare och övrig personal (t.ex. kuratorer och specialpedagoger)?

1. Hur ser er kontakt med socialtjänsten ut?

Hur är skolans arbete strukturerat kring socialt utsatta barn?

Uppskatta hur många gånger ni haft kontakt med socialtjänsten det senaste året. Har kontakten ökat eller minskat? Varför? Inom vilka områden har skolan haft kontakt med socialtjänsten?

När hade du/din skola senast kontakt med socialtjänsten?

Hur såg den kontakten ut?

Vad ser du för hinder för samarbete?

Vad är nyckeln till ett fungerande samarbete?

Erfarenheter av bra och dåliga socialsekreterare.

2. Vad är din inställning till socialtjänsten/socialsekreterarnas arbete? Vad beror det på?

Hur tycker du att socialtjänsten sköter sitt jobb?

Finns det några frågor inom kontakten med socialtjänsten som tenderar att leda till konflikter?

Exempel på gränsöverskridande eller när de inte uppfyllt sina uppgifter.

Vad innebär socialtjänstens ansvar?

Vad hör inte till socialtjänstens uppgifter?

Är du nöjd med strukturen för ansvarsfördelningen?

3. Hur ser du på socionomprofessionen?

Hur tänker du angående begreppet status om man ställer skola och socialtjänst mot varandra?

Vad beror statusskillnaderna på?

4. Hur får du kunskap om hur socialtjänsten arbetar?

Erfarenheter/samarbete?

Utbildning? Vad berörde den?